

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ П. Л. ШУПИКА

Кафедра промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради

Протокол 11.03.2020 № 3

Голова вченої ради

Заступник НАМН України, професор

Ю. В. Вороненко

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«КЛІНІЧНА ФАРМАЦІЯ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА»

підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти

галузі знань 22 «Охорона здоров'я»

спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»

Форма навчання: денна/заочна

Київ – 2020

Робоча програма дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» розроблена співробітниками кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика (завідувач кафедри – д. фарм. н., професор Загорій В.А).

Рецензенти:

Кабачна А.В. професор кафедри організації і економіки фармації
НМАПО імені П.Л. Шупика, д. фарм. н., професор

Склад робочої групи

Загорій В.А. – завідувач кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л.Шупика, доктор фармацевтичних наук, професор.

Тимченко О.Г. - доцент кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л.Шупика, кандидат медичних наук, доцент.

Буцька В.Є. – доцент кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л.Шупика, кандидат фармацевтичних наук, доцент.

Коханов І.В. - доцент кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л.Шупика, кандидат медичних наук.

Макарчук О.О. – асистент кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л.Шупика.

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «КЛІНІЧНА ФАРМАЦІЯ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА» складена відповідно до Стандарту вищої освіти *другого (магістерського) рівня*

галузі знань 22 «Охорона здоров'я»

спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»

спеціалізації 226.01 «Фармація»

освітньої програми *магістра фармації*

Опис навчальної дисципліни (анотація) «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» належить до циклу дисциплін професійної підготовки студентів спеціальності «Фармація». Програма закладає основи для участі провізора в проведенні раціональної фармакотерапії та якісного надання фармацевтичної опіки.

Структура навчальної дисципліни	Кількість кредитів, годин, з них			СРС	Рік навчання і семестр	Вид контролю
	Всього	Аудиторних				
		Лекцій (годин)	Практичних занять(год.)			
Денна форма навчання, термін навчання 1 рік 10 місяців						
«Клінічна фармація та фармацевтична опіка»	7 кредитів/ 210 год.	30	88	92	I курс (I-II семестри) і II курс (III семестр)	екзамен
Заочна форма навчання, термін навчання 2 роки 6 місяців						
«Клінічна фармація та фармацевтична опіка»	7 кредитів/ 210 год.	10	32	168	I курс (весняна навчальна сесія) та II курс (зимова і весняна навчальні сесії)	екзамен

Примітка: 1 кредит ECTS – 30 годин; аудиторне навантаження: а) для денної форми навчання - 56%, для заочної форми навчання -20%; самостійна робота студентів (СРС): а) для денної форми навчання- 44%, для заочної форми навчання -80%.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення принципів раціонального застосування лікарських засобів.

Міждисциплінарні зв'язки. Вивчення дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» як навчальної дисципліни базується на вивченні студентами дисциплін природничо-наукового спрямування: «Анатомія», «Фізіологія», «Біологічна хімія», «Біологія з основами генетики», а також професійно-орієнтованих дисциплін: «Інформаційні технології у фармації», «Мікробіологія з основами імунології», «Етика і деонтологія у фармації», «Патологічна фізіологія», «Фармакологія», «Фармакотерапія з фармакокінетикою», «Технологія лікарських засобів», «Організація і економіка фармації» та інших.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» є формування у студентів теоретичних знань та практичних навичок й умінь з оптимізації фармакотерапії шляхом контролю за раціональним застосуванням лікарських засобів, безпекою фармакотерапії, запобігання виникнення ліко-пов'язаних проблем та поліпрагмазії, а також надання спеціальних фахових послуг, зокрема фармацевтичної опіки, орієнтованої на пацієнта та необхідної для ефективної та безпечної фармакотерапії.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» є:

- вивчення та засвоєння основних розділів загальної (базисної) та спеціальної клінічної фармакології;
- вивчення та засвоєння симптомів та синдромів найбільш поширених захворювань в клініці внутрішніх хвороб;
- вивчення основних ознак станів, для лікування яких використовуються без рецептурні лікарські засоби в межах концепції відповідального самолікування;
- засвоєння основних принципів симптоматичної фармакотерапії захворювань і патологічних станів, при яких можливе відповідальне самолікування;
- засвоєння принципів та набуття навичок надання фармацевтичної опіки пацієнтам при відпуску без рецептурних та рецептурних лікарських засобів;
- вивчення ознак станів, які потребують обов'язкового втручання лікаря;
- вивчення загальних принципів діагностики та основ диференційної діагностики захворювань внутрішніх органів, засвоєння загальних принципів інтерпретації результатів обстеження пацієнтів;
- визначення, контроль та впровадження відповідного плану фармакотерапії, адаптованого до потреб конкретного пацієнта, з урахуванням стану організму та властивостей лікарських засобів;
- вивчення факторів ризику та клінічних проявів побічної дії лікарських засобів; засвоєння основних підходів до попередження розвитку побічної дії лікарських засобів при призначенні їх конкретним пацієнтам;
- вивчення принципів комбінованого застосування лікарських засобів та попередження небажаних наслідків лікових взаємодій;
- засвоєння принципів оцінки ефективності та безпеки застосування окремих фармакологічних груп та конкретних лікарських засобів;
- засвоєння навичок пошуку, отримання, аналізу, інтерпретації та подання доказової інформації про лікарські засоби;
- засвоєння принципів медичної деонтології, етичних норм поведінки провізора в закладах охорони здоров'я при співпраці з лікарями, провізорами, клінічними провізорами, середнім медичним персоналом, пацієнтом та його родичами.

1.3 **Компетентності та результати навчання**, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті вищої освіти).

Згідно з вимогами Стандарту вищої освіти дисципліна «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» забезпечує набуття студентами **компетентностей**:

- **інтегральна:** *Здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній фармацевтичній діяльності із застосуванням положень, теорій та методів фундаментальних, хімічних, технологічних, біомедичних та соціально-економічних наук; інтегрувати знання та вирішувати складні питання, формулювати судження за недостатньої або обмеженої інформації; ясно і недвозначно доносити свої висновки та знання, розумно їх обґрунтовуючи, до фахової та нефармової аудиторії;*
- **спеціальні (фахові, предметні):**
  - КФ1. Здатність використовувати у професійній діяльності знання нормативно-правових, законодавчих актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик.*
  - КФ18. Здатність забезпечувати раціональне застосування рецептурних та безрецептурних лікарських засобів згідно фізико-хімічних, фармакологічних характеристик, біохімічних, патофізіологічних особливостей конкретного захворювання та фармакотерапевтичних схем лікування.*
  - КФ20. Здатність здійснювати консультування та фармацевтичну опіку під час вибору та відпуску лікарських засобів шляхом оцінки співвідношення ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань, керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних властивостей лікарських препаратів.*

Деталізація компетентностей відповідно до дескрипторів НРК у формі «Матриці компетентностей».

Матриця компетентностей

№	Компетентність	Знання	Уміння	Комунікація	Автономія та відповідальність
<i>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності</i>					
КФ1	Здатність використовувати у професійній діяльності знання нормативно-правових, законодавчих актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик.	Знати: - основи системи права і фармацевтичного законодавства; - основні механізми державного регулювання фармацевтичної діяльності; - принципи організації надання фармацевтичної допомоги населенню; - основні принципи організації фармацевтичного забезпечення населення; правові та етичні норми фармацевтичної діяльності.	- Користуватись нормативно-правовими актами, що регламентують фармацевтичну діяльність в Україні; - відстежувати та визначати зміни і доповнення у вітчизняному фармацевтичному законодавстві; - формувати відносини з хворими та лікарями з метою виконання етичних критеріїв ВООЗ та принципів належної аптечної практики щодо просування лікарських засобів на ринку, мінімізації зловживання та невірної використання лікарських засобів.	Формувати висновки та фахово застосовувати закони та нормативні документи.	Нести відповідальність за якісне та своєчасне використання нормативних документів у професійній діяльності

КФ18	<p>Здатність забезпечувати раціональне застосування рецептурних та безрецептурних лікарських засобів згідно з фізико-хімічними, фармакологічними характеристиками, біохімічними, патофізіологічними особливостями конкретного захворювання та фармакотерапевтичними схемами його лікування.</p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - механізм дії, фармакологічні ефекти, показання до застосування ліків; - характерні ознаки певних фармакологічних та фармакотерапевтичних груп; - клініко-біофармацевтичні особливості різних лікарських форм; - характеристику видів дії та шляхів введення лікарських засобів; - вплив ендогенних чинників (генетичні, вікові та статеві анатомо-фізіологічні особливості людини, захворювання окремих органів та систем) на фармакокінетику та фармакодинаміку (фармакологічні та токсикологічні властивості) ліків; - основи фармакогенетики (роль спадкової (генетичної) патології в механізмах індивідуальної переносимості ліків); - основи хронофармакології (вплив природних та циркадних ритмів людини на терапевтичну ефективність ліків); - взаємодію лікарських речовин та їжі на етапах всмоктування, метаболізму та виведення; - поняття про біоеквівалентність лікарських засобів та принципи їх клінічного вивчення; - поняття про інноваційні (оригінальні) препарати та 	<ul style="list-style-type: none"> - проводити порівняльну характеристику лікарських засобів (ЛЗ) відповідно до списку 1 Б з урахуванням хімічної будови, механізму дії та фармакологічних властивостей з метою визначення переваг та недоліків окремих ЛЗ; - надавати порівняльну характеристику оригінальним (інноваційним) ЛЗ (брендам) та їх копіям – генеричним лікам, керуючись даними клініко-фармакологічних досліджень, фармакоекономічних показників та інформаційною базою даних про лікарські засоби для обґрунтування оптимального вибору лікарського препарату; - визначати переваги та недоліки тієї чи іншої лікарської форми конкретних лікарських препаратів різних фармакологічних груп з урахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних та фармакологічних особливостей лікарського засобу, а також анатомо-фізіологічних особливостей хворого (вік, стать, фізичний стан та ін.); - визначати вплив факторів, які залежать від стану та особливостей організму людини (фізіологічні, патологічні тощо) на процеси всмоктування, розподілу, депонування, 	<p>Отримувати необхідну інформацію з визначених джерел для забезпечення умов надання якісної та безпечної фармацевтичної допомоги.</p>	<p>Нести відповідальність за обґрунтованість управлінських рішень щодо поліпшення якості фармацевтичної допомоги.</p>
------	---	--	--	--	---

		<p>генерики, вимоги, що ставляться до генеричних лікарських засобів;</p> <ul style="list-style-type: none"> - сучасні схеми та напрямки фармакотерапії найбільш поширених хвороб; - явища, що виникають при повторному та тривалому прийомі лікарських засобів; - фармакологічні групи лікарських засобів, які можуть викликати лікарську залежність та механізми її розвитку; - основні конституціональні типи людини та їх аномалії; - особливості функціонування органів та систем при типових патологічних процесах; - клінічні прояви (симптоми та синдроми) захворювань, за якими призначаються лікарські засоби. 	<p>метаболізму та виведення лікарського засобу, ґрунтуючись на результатах опитування та анамнезі хворого;</p> <ul style="list-style-type: none"> - на основі анатомо-фізіологічних особливостей людини, фармакологічних властивостей лікарського засобу та лікарських форм визначати оптимальний режим введення ліків (час, кратність, тривалість); - визначати можливий вплив їжі на фармакокінетичні та фармакологічні властивості лікарських засобів (час та кількість всмоктування, тривалість дії, шлях виведення, можливість прояву небажаної дії та ін.) для підвищення ефективності та зменшення побічних ефектів; - на основі фармакологічних та токсикологічних властивостей лікарських препаратів визначати можливі негативні ефекти ліків (прояви алергії, гематотоксична та гепатотоксична дія, виникнення звикання та пристрасті тощо) для проведення заходів щодо їх запобігання. 		
КФ20	Здатність здійснювати консультування та фармацевтичну опіку під час вибору та відпуску безрецептурного лікарського засобу шляхом оцінки співвідношення	Знати: <ul style="list-style-type: none"> - симптоми та синдроми, варіанти перебігу захворювань, за якими можливе застосування безрецептурних ліків; - нормативні 	<ul style="list-style-type: none"> - Надавати консультації з питань використання нових лікових форм; - Надавати консультації з питань раціонального використання безрецептурних лікарських засобів 	Надавати консультативну допомогу та здійснювати фармацевтичну опіку при відпуску безрецептурних лікарських засобів.	Нести відповідальність за здійснення фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних лікарських засобів.

	<p>ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань, керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних особливостей лікарського засобу.</p>	<p>документи, що регламентують відпуск безрецептурних ліків;</p> <ul style="list-style-type: none"> - фармакокінетику та фармакодинаміку безрецептурних ліків; - хронофармакологічні особливості безрецептурних ліків; - вплив інгредієнтів їжі на фармакокінетику та фармакодинаміку безрецептурних ліків; - види дії та шляхи введення лікарських засобів; - фармакокінетичні та біофармацевтичні фактори, що впливають на вибір лікарської форми; - клінічні аспекти вибору раціональної лікарської форми; - методики використання сучасних трансдермальних, інгаляційних, пероральних лікарських форм; - критерії ефективності терапії безрецептурними ліками; - деонтологічні аспекти взаємовідносин провізор-пацієнт. 	<p>різних фармакотерапевтичних груп (прояви клінічної дії, спосіб і час вживання, взаємодія з їжею тощо);</p> <ul style="list-style-type: none"> - надавати інформацію про режим, термінів вимоги до зберігання лікарських засобів у вигляді різних лікарських форм в домашніх умовах відповідно до списку 4, використовуючи знання хімічних та фізико-хімічних властивостей; - надавати інформацію про сумісність, показання та протипоказання до застосування лікарських засобів, враховуючи їх біофармацевтичні, фармакокінетичні та фармакодинамічні властивості. 		
--	--	--	---	--	--

Результати навчання:

Інтегративні кінцеві програмні результати навчання, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна:

Ідентифікація майбутньої професійної діяльності як соціально значущої для здоров'я людини. Застосування знань із загальних та фахових дисциплін у професійній діяльності. Дотримання норм санітарно-гігієнічного режиму та вимог техніки безпеки при здійсненні професійної діяльності. Використання результатів самостійного пошуку, аналізу та синтезу інформації з різних джерел для вирішення типових завдань професійної діяльності. Аргументація інформації для прийняття рішень, відповідальність за них у стандартних і нестандартних професійних ситуаціях; дотримання принципів деонтології та етики у

Професійній діяльності. Виконання професійної діяльності з використанням креативних методів та підходів. Професійне спілкування сучасною українською літературною (діловою) мовою, використання навичок усної комунікації іноземною мовою, аналіз текстів фахового спрямування та переклад іношомовних інформаційних джерел. Здійснення професійної діяльності, використовуючи інформаційні технології, інформаційні бази даних, системи навігації, Internet-ресурси, програмні засоби та інші інформаційно-комунікаційні технології. Дотримання норм спілкування у професійній взаємодії з колегами, керівництвом, споживачами, ефективна робота у команді.

Результати навчання для дисципліни:

1. Планувати та реалізовувати професійну діяльність на основі нормативно-правових актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик, сучасних діючих клінічних настанов, рекомендацій і протоколів надання медичної допомоги населенню, протоколів провізора (фармацевта) при відпуску безрецептурних лікарських засобів.
2. Визначати роль факторів, що впливають на процеси всмоктування, розподілу, депонування, метаболізму та виведення лікарського засобу та обумовлені станом, особливостями організму людини та фізико-хімічними властивостями лікарського засобу.
3. Визначати переваги та недоліки лікарських засобів різних фармакологічних груп з урахуванням їх біофармацевтичних, фармакокінетичних та фармакодинамічних особливостей; рекомендувати пацієнтам лікарські засоби та товари аптечного асортименту з наданням консультативної допомоги та фармацевтичної опіки.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 210 годин, тобто 7,0 кредитів ЄКТС.

Модуль 1.

Змістовий модуль 1. Основні положення клінічної фармації, клінічної фармакології та фармацевтичної опіки. Клінічна фармація в інфектології.

Конкретні цілі:

- засвоїти визначення, ціль та задавання клінічної фармації, засвоїти основні положення базисної клінічної фармакології, належної клінічної практики; засвоїти концепцію, основні поняття, визначення та положення фармацевтичної опіки;
- вміти трактувати сучасний зміст понять «фармацевтична опіка», «доказова фармацевтична опіка», «доказова медицина», «доказова фармація», «лікова поведінка пацієнта», «комплаєнс», «адгеренс»;
- вміти обґрунтовувати роль чинників, що впливають на ефективність і безпеку лікарських засобів;
- знати рівні доказовості та обґрунтовувати їх значущість у фармакотерапії;
- знати принципи доказового пошуку інформації про лікарські засоби;
- вміти здійснювати пошук інформації про лікарські засоби у базах даних доказової медицини;
- знати принципи раціонального та безпечного самолікування;
- знати основні положення нормативних та законодавчих документів стосовно самолікування та використання безрецептурних лікарських засобів;
- набути навичок здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек і інформаційної роботи;
- знати принципи проведення клінічних досліджень лікарських засобів;
- вміти інтерпретувати результати дослідження біоеквівалентності та біодоступності лікарських засобів;

- вміти обґрунтовувати зміни фармакотерапевтичного ефекту лікарських засобів при використанні комбінацій ліків;
- вміти визначати тип побічної дії лікарських препаратів (ЛП);
- знати класифікацію побічних ефектів лікарських засобів, особливості їх проявів;
- вміти трактувати терміни «побічна дія лікарських засобів», «побічна реакція лікарських засобів», «ліко-пов'язана проблема»;
- вміти попереджувати побічну дію лікарських засобів (ЛЗ);
- знати принципи корекції побічних ефектів лікарських засобів;
- оцінювати можливість виникнення лікової хвороби при застосуванні ліків;
- оцінювати зміни фармакокінетики та фармакодинаміки залежно від віку та стану пацієнта;
- знати правила застосування лікарських засобів у хворих із захворюваннями нирок та печінки;
- вміти оцінювати ефективність та безпеку лікарських засобів у педіатричній практиці;
- обґрунтовувати доцільність та раціональність застосування лікарських засобів у хворих похилого віку;
- знати принципи раціонального застосування лікарських засобів під час вагітності та лактації;
- знати і знаходити у пацієнтів основні симптоми та синдроми, які характерні для інфекційних захворювань та ускладнень різних органів і систем;
- знати класифікацію та клініко-фармацевтичну характеристику різних груп антибактеріальних, протигрибкових, протипротозойних та противірусних лікарських засобів;
- засвоїти підходи до медикаментозного лікування інфекцій;
- знати симптоми, синдроми та окремі захворювання, при яких доцільне застосування конкретних антибактеріальних, противірусних та протигрибкових лікарських засобів;
- вміти визначати оптимальні ЛП для лікування інфекцій;
- вміти оцінювати ефективність та безпеку антибактеріальних, противірусних та протигрибкових лікарських засобів.

Тема 1. Вступ до клінічної фармації. Фармакоепідеміологія. Доклінічні і клінічні дослідження ліків та доказова медицина. Фармацевтична опіка: концепція, основні поняття та принципи.

Зміст клінічної фармації та її задачі. Зв'язок клінічної фармації з суміжними дисциплінами. Роль клінічної фармації в системі фармацевтичної освіти. Світовий досвід розвитку клінічної фармації.

Фармакоепідеміологія: основні поняття, принципи, методологія, прикладні аспекти. Формулярна система. Доказова медицина: основні поняття та значення у клінічній практиці. Структура систематичного огляду. Бази даних доказової медицини. Принципи доказового пошуку інформації. Рівні доказовості. Оцінка ефективності та безпеки лікарських засобів з позицій доказової медицини. Клінічні настанови, рекомендації, протоколи.

Поняття «якість життя» стосовно пацієнтів з хронічними захворюваннями та гострими порушеннями самопочуття. Вплив ЛП на тривалість життя, прогноз життя та якість життя хворих. Види лікарської терапії. Основи раціональної фармакотерапії. Диференційований та індивідуалізований (персоналізований) підхід до призначення ліків. Ліковий (медикаментозний) анамнез: загальне поняття, правила та методика збору, його значення для підвищення ефективності лікарської терапії. Роль провізора, провізора «першого столу» в підвищенні ефективності та безпеки лікарської терапії.

Доклінічні і клінічні дослідження ЛЗ: принципи і правила планування та проведення, дизайн, протокол, учасники, етичні і правові норми, фази та етапи клінічної апробації, статистична обробка результатів. Належна клінічна практика (GCP) – міжнародні правила та стандарти проведення клінічних випробувань ЛП. Вибір виду дослідження. Плацебо. Вибір хворих для клінічної апробації. Додаткові види терапії при проведенні клінічної апробації. Критерії

ефективності ЛП. Аналіз індивідуальних реєстраційних форм дослідження хворого. Аналіз результатів клінічного вивчення ЛП. Роль провізора в проведенні доклінічних та клінічних випробувань нових ЛП.

Інформаційне, біометричне і статистичне забезпечення процесу доклінічних та клінічних досліджень лікарських засобів. Оцінка біоеквівалентності та біодоступності ЛЗ. Інтерпретація результатів клінічних досліджень ЛЗ.

Визначення понять «хімічна назва», «міжнародна непатентована назва», «торгова назва», «фірмова назва». АТС-класифікація лікарських препаратів (ЛП). Оригінальні (брендові) та генеричні ЛП — визначення поняття, переваги та недоліки, вимоги до генеричних ЛП. Безрецептурні (ОТС-препарати). Роль провізора в системі самолікування. Поняття про фармацевтичну опіку.

Фармацевтична опіка (ФО) як відповідальність фармацевта за ефективність та безпеку терапії ЛП перед конкретним індивідуальним пацієнтом. Місце фармацевтичної опіки в загальній системі охорони здоров'я населення. Взаємовідносини провізора (фармацевта) з іншими медичними працівниками (лікар, медична сестра та ін.) при здійсненні фармацевтичної опіки. Категорії проблем, які виникають у пацієнта при терапії ЛП; проблеми, що належать до компетенції провізора (фармацевта) та лікаря, алгоритм їх визначення. Практичні функції провізора (фармацевта), які необхідні для здійснення опіки (методика збору лікового анамнезу, розробка плану моніторингу, профілактичні заходи щодо можливого прояву побічної дії та інше). Визначення та основні положення сучасної концепції відповідального самолікування. Рецептурні та безрецептурні ЛП; критерії, яким вони повинні відповідати. Алгоритм раціонального діалогу з пацієнтом щодо визначення проблеми та показань до застосування ОТС-препаратів. Алгоритм надання провізором належної інформації про без рецептурний/рецептурний лікарський засіб у рамках надання фармацевтичної опіки. Поняття про генеричну та терапевтичну заміну. Компетентність провізора при виборі безрецептурного ЛП для відповідального самолікування та при здійсненні заміни безрецептурних та рецептурних ЛП. Вимоги до зберігання ліків у домашніх умовах. Критерії ефективності фармакотерапії безрецептурними лікарськими засобами (ЛЗ). Немедикаментозні методи усунення симптомів. Категорії населення, які потребують особливої уваги під час відповідального самолікування.

Етика та деонтологія в медицині та фармації. Деонтологічні аспекти взаємовідносин провізор–лікар, провізор–хворий, провізор – відвідувач аптеки; психологічні аспекти взаємодії. Визначення поняття «комплаєнс», фактори, які впливають на комплаєнтність пацієнтів під час лікарської терапії, шляхи підвищення комплаєнтності. Значення фармацевтичної опіки для покращення якості життя хворих та стану здоров'я населення.

Тема 2. Загальні питання клінічної фармакології: фармакодинаміка, взаємодія ліків, фактори впливу на ефективність ліків, хронофармакологія, побічна дія ліків. Фармаконагляд в Україні.

Визначення понять «фармакокінетика», «фармакодинаміка», «клінічний ефект», «побічна дія».

Основні фармакокінетичні параметри, їх практичне значення. Захворювання, які суттєво впливають на ці параметри. Метаболізм лікарських засобів (ЛЗ). Виведення ЛЗ із організму. Біодоступність та фактори, від яких вона залежить. Біоеквівалентність, категорії ЛП, для яких проводиться її вивчення. Клінічні методи визначення біоеквівалентності. Терапевтична нееквівалентність препаратів, її причини.

Лікарській моніторинг, його значення та фактори, що обумовлюють його необхідність. Терапевтичний та токсикологічний моніторинг; значення для клінічної практики.

Клінічна фармакодинаміка: мішені ЛЗ; характер, сила і тривалість дії ЛЗ. Селективність (вибірковість) дії ЛП, її клінічне значення та фактори, що на неї впливають. Взаємозв'язок між фармакокінетикою та фармакодинамікою. Види фармакологічної дії ЛП. Сучасні методи оцінки фармакологічної дії ЛП, контролю терапевтичної дії ЛП. Клінічні аспекти фармакодинаміки. Клінічна ефективність ЛП. Дія ЛП при разовому прийомі та курсовому призначенні. Феномени та ефекти при першому і повторному введенні ЛП. Толерантність, тахіфілаксія. Рання і пізня післядія

лікв. Варіанти синдрому відміни. Абстинентний синдром. Приклади усунення толерантності до ЛП.

Фактори, які впливають на клінічну ефективність ЛП. Клініко-фармакологічні тести/проби. Поняття про широту терапевтичної дії, мінімальну та максимальну дозу. Принципи контролю ефективності та безпеки застосування ЛП. Значення клінічних та лабораторно-інструментальних методів обстеження хворих як критеріїв ефективності та безпеки ЛП при проведенні лікарської терапії. Методичні підходи до раціонального вибору адекватних методів контролю ефективності призначення ЛП різних фармакологічних груп.

Взаємодія лікарських речовин при комбінованому застосуванні: види взаємодії (фармацевтична, фармакокінетична, фармакодинамічна) та характер проявлення взаємодії (потенціювання, сумація, адитивний, сенситивний, антагоністичний та інші), клінічне значення; взаємодія ЛЗ з компонентами їжі, тютюнового диму, алкоголем, фітопрепаратами; фактори ризику лікарської взаємодії. Взаємодія ЛП і їжі, клініко-фармакологічні аспекти взаємодії. Основні фактори, що мають значення при взаємодії ЛП і їжі. Шляхи можливого впливу їжі на фармакологічні властивості ЛП. Роль провізора та місце фармацевтичної опіки у попередженні небажаної взаємодії ЛП з їжею та алкоголем.

Фармакодинамічний, фармакокінетичний синергізм та антагонізм, можливості використання та профілактики. Фармацевтична взаємодія ліків, позитивні та негативні аспекти. Комбіновані ЛП, їх переваги та недоліки. Клінічні прояви взаємодії ЛП (приклади). Принципи використання комбінацій лікарських засобів. Раціональні та нераціональні комбінації ліків. Зміни фармакокінетики та фармакодинаміки ліків при використанні комбінацій. Зміни фармакотерапевтичного ефекту ліків при використанні комбінацій лікарських засобів. Принципи попередження взаємодій лікарських засобів для їх раціонального застосування.

Хронофармакологія: основні поняття, принципи, методологія, прикладні аспекти.

Негативні ефекти ЛЗ: класифікація, клінічні прояви, профілактика та шляхи корекції. Механізми виникнення та методи прогнозування можливого розвитку негативного впливу ЛП. Залежність негативного впливу від дози, шляху та режиму введення. Поняття про токсикометрію, токсикодинаміку та токсикокінетику ЛП. Основні небажані феномени при прийомі ЛП (перехід захворювання в хронічну форму, стійкість до терапії, суперінфекція, виникнення супутніх захворювань, які індуковані ЛП). Негативні плацебо-ефектори як група ризику розвитку побічної дії ЛП. Токсичні ускладнення, алергічні і псевдоалергічні реакції, ідіосинкразія.

Система Фармаконагляду в Україні, реєстрація побічних реакцій та відсутності ефективності ЛЗ. Профілактика виникнення та шляхи корекції негативного впливу ЛП. Роль провізора (клінічного провізора) в зменшенні небажаної дії ЛП. Співвідношення користь/ризик. Критерії ефективності та переносимості ЛП. Фармакологічні індекси безпеки ЛЗ. Принципи та вибір адекватних методів контролю безпеки застосування ЛП. Принципи попередження нераціонального застосування лікарських засобів, в тому числі не за показаннями.

Тема 3. Основи клінічної фармакогенетики. Вікові аспекти клінічної фармакології та фармацевтичної опіки; дія ліків під час вагітності та лактації й особливості ФО. Вплив ліків на клініко-лабораторні показники та результати функціональних проб.

Клінічна фармакогенетика: визначення, основні розділи і напрями досліджень, практичне застосування методів і результатів для раціональної персоналізованої фармакотерапії. Генетичні фактори, що впливають на фармакокінетику та фармакодинаміку; зміни фармакологічного ефекту при спадкових захворюваннях.

Анатомо-фізіологічні особливості (АФО) організму людини різних вікових періодів, які впливають на фармакокінетику і фармакодинаміку ЛП.

Фізіологічні та біохімічні особливості організму дитини. Особливості клінічної фармакології та фармацевтичної опіки у новонароджених, немовлят, дітей та підлітків.

Оцінка безпеки лікарських засобів у педіатрії. Фактори, які впливають на раціональний вибір лікарських засобів та лікових форм у педіатрії. Сучасні дитячі лікарські форми, їх переваги,

особливості використання. Алгоритм вибору фармакологічної групи та оптимального безрецептурного ЛП з певної фармакологічної групи, лікарської форми та шляху введення.

Клінічна фармакологія та фармацевтична опіка у геронтології та геріатрії.

Принципи застосування лікарських засобів у геріатрії. Оцінка безпеки лікарських засобів у геріатрії. Фактори, які впливають на раціональний вибір лікарських засобів та лікових форм у геріатрії. Підходи до фармацевтичної опіки осіб похилого та літнього віку.

АФО організму жінки у період вагітності, які впливають на фармакокінетику і фармакодинаміку ЛЗ. Вплив ЛЗ на ембріон та плід. Можливий вплив ЛП на перебіг вагітності, пологів, лактації. Особливості клінічної фармакології у вагітних, у жінок під час природного вигодовування немовлят та клініко-фармацевтичні підходи до призначення ЛЗ. Оцінка безпеки лікарських засобів у період вагітності. Тератогенна, ембріотоксична та фетотоксична дія лікарських засобів. Особливості застосування ЛЗ при пологах. Фармацевтична опіка вагітних.

Вплив ЛП на клініко-лабораторні показники та результати функціональних проб. Типові зміни в клінічних аналізах крові, сечі, біохімічних аналізах крові при застосуванні різних фармакологічних груп та окремих ЛП. Шляхи можливого впливу ЛП на лабораторні показники. Хімічна та фармакологічна інтерференція. Вплив ЛП на результати функціональних проб. Особливості впливу ЛП в залежності від віку хворого та функціонального стану його внутрішніх органів. Небажані наслідки невірної тлумачення результатів лабораторних досліджень для стану здоров'я населення. Шляхи зменшення впливу ЛП на результати клініко-лабораторних досліджень. Роль провізора в підвищенні діагностичної цінності клініко-інструментальних методів дослідження хворих.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для формування домашньої аптечки першої допомоги.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для формування аптечки першої допомоги для немовлят.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для формування аптечки першої допомоги для подорожей.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для формування аптечки першої допомоги для службових приміщень.

Тема 4. Клінічна фармація в інфектології, клініко-фармацевтичні аспекти використання протимікробних лікарських препаратів при інфекційних хворобах, хірургічній інфекції та за інфекційної патології окремих органів і систем.

Основні принципи антибактеріальної (АБ) терапії. Спектри антимікробної активності ЛП. Профілактика розвитку стійкості мікроорганізмів до АБ ЛП. Особливості фармакокінетики АБ ЛП різних фармакологічних та хімічних груп. Режим дозування АБ ЛП різних груп. Клінічна фармакологія антимікробних лікарських засобів: лактамні і нелактамні антибіотики (препарати бензилпеніциліну короткої та пролонгованої дії, напівсинтетичних пеніцилінів, цефалоспоринів, тетрациклінів для ентерального та парентерального введення, антибіотиків-аміноглікозидів, хлорамфеніколу, антибіотиків-макролідів та антибіотиків інших груп); синтетичні ЛЗ (препарати сульфаніламідів, похідних нітрофурану, похідних оксихіноліну, хінолонів тощо) для хіміотерапії бактеріальних інфекцій. Фактори, що впливають на клінічний ефект антибактеріальних лікарських засобів.

Підходи до раціонального вибору антибактерійних лікарських засобів при різних захворюваннях. Комбіноване застосування АБ ЛП. Вибір оптимального шляху введення та режиму дозування. Умови, які впливають на клінічний ефект АБ ЛП. Критерії ефективності лікування та безпеки хіміотерапії, аспекти лікарської взаємодії, використання ЛП при коморбіді. Лікарські засоби для фармакотерапії сепсису, інфекційно-токсичного шоку. Головні педіатричні аспекти теми. Побічна дія антибактерійних лікарських засобів і ускладнення хіміотерапії. Специфічні побічні ефекти антибактерійних ЛП різних груп; прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення. Фармацевтична опіка при застосуванні антибактеріальних лікарських засобів.

Хірургічні інфекції: нозологія і клініка; підходи до лікування. Антисептики і раневі покриття. Інфекційні захворювання шлунково-кишкового тракту. Підходи до раціонального вибору оптимальних засобів фармакотерапії кишкових інфекцій. Лікарські засоби, що протипоказані при бактерійних кишкових інфекціях. Вплив функціонального стану шлунково-кишкового тракту на біодоступність і клінічну ефективність ліків. Порушення водно-

електролітного балансу та активної реакції внутрішнього середовища при кишкових інфекціях, підходи до його корекції. Сольові розчини, фармацевтична опіка при їх застосуванні. Побічна дія лікарських засобів для медикаментозного лікування кишкових інфекцій: прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення. Критерії ефективності та безпеки фармакотерапії кишкових інфекцій, ФО хворих.

Клінічна фармакологія та принципи раціонального застосування ЛП для хіміотерапії туберкульозу, грибкових, протозойних і вірусних інфекцій. Стани, синдроми та симптоми, при яких доцільним є профілактичне застосування протигрибкових, протипротозойних та противірусних лікарських засобів. Оцінка ефективності та безпеки фармакотерапії і фармацевтична опіка при їх призначенні.

Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Змістовий модуль 2. Клінічна фармація в кардіології, ревматології і артрології, пульмонології.

Конкретні цілі:

- засвоїти основні симптоми та синдроми, які характерні для хвороб серцево-судинної системи, системних захворювань сполучної тканини, обмінно-дистрофічних захворювань суглобів, захворювань дихальної системи;
- вміти визначати симптоми, при яких можливе відповідальне самолікування;
- засвоїти підходи до медикаментозного лікування кардіологічної патології, системних захворювань сполучної тканини, обмінно-дистрофічних захворювань суглобів, патології дихальної системи;
- засвоїти клініко-фармакологічну характеристику сучасних ЛП, які застосовуються для лікування/ вторинної профілактики розповсюджених хвороб серцево-судинної системи, системних захворювань сполучної тканини, обмінно-дистрофічних захворювань суглобів, хвороб респіраторної системи;
- вміти визначати оптимальні ЛП для лікування профільних хворих, їх лікові форми, шляхи введення та режими дозування для досягнення необхідного ефекту;
- вміти визначати та адекватно використовувати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії;
- вміти надавати фармацевтичну опіку пацієнтам із відповідними захворюваннями, станами і проблемами.

Тема 5. Клінічна фармація в кардіології.

Клінічна фармакологія гіпотензивних, діуретичних ЛЗ, серцевих глікозидів та інших кардіотонічних ЛЗ. Проблема ефективності та безпеки застосування серцевих глікозидів; токсичність; широта терапевтичної дії; аритмогенність. Синергізм серцевих глікозидів з адреноміметиками та препаратами кальцію. Клінічні прояви інтоксикації серцевими глікозидами, її лікування та профілактика. Клінічна фармакологія ЛП, які поліпшують мозковий кровообіг, ангіопротекторів і антиоксидантів, ЛП метаболічної дії. Комбіновані ЛП для лікування артеріальної гіпертензії (АГ). Особливості використання бета-адреноблокаторів та антагоністів кальцію, гіпотензивних ЛП центральної дії при АГ, інгібіторів АПФ, блокаторів АГ II-рецепторів, діуретиків блокаторів периферійних α -адренорецепторів при АГ та хронічній серцевій недостатності (ХСН).

Клінічна фармакологія гіполіпідемічних (інгібіторів редуктази ГМГ-КоА, похідних фіброєвої кислоти, ніотинової кислоти та її похідних, омега-3-гліцеридів тощо), антиангінальних, антиаритмічних ЛЗ, фібринолітиків, антикоагулянтів та антиагрегантів, наркотичних анальгетиків, кардіопротекторів. Особливості використання нітратів і нітратоподібних ЛП, бета-адреноблокаторів, антагоністів кальцію при ІХС.

Сучасні визначення, класифікації, діагностичні критерії, зразки формулювання діагнозу уражень аорти, міокарда (міокардити, кардіоміопатії), ішемічної хвороби серця - ІХС (стабільна стенокардія напруги, гострий коронарний синдром, зокрема інфаркт міокарда), перикардиту, набутих і уроджених вад серця, хронічного легеневого серця, інфекційного ендокардиту.

Клініко-фармакологічні підходи до лікування атеросклерозу, стабільної стенокардії напруги та нестабільної стенокардії, інфаркту міокарда, фібриляції та трепотіння передсердь. Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються в кардіології (ретардні, з модифікованим вивільненням діючої речовини), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛП, аспекти лікарської взаємодії, використання ЛП при коморбіді.

Принципи фармацевтичної опіки хворих кардіологічного профілю, кардіологічні ОТС-препарати.

Долікарська допомога при невікладних станах в кардіології. Головні педіатричні аспекти теми. Медикаментозні ураження серцево-судинної системи.

Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою *із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин* та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Тема 6. Клінічна фармація в ревматології і артрології.

Клінічна фармакологія пеніцилінів пролонгованої дії (біцилінопрофілактика).

Клінічна фармакологія ненаркотичних анальгетиків, нестероїдних та стероїдних протизапальних ЛП, базисних протиревматичних ЛЗ (в т.ч. сучасних імуносупресорів, зокрема препаратів моноклональних антитіл) та антифлогістиків різного походження, коректорів метаболізму сполучної тканини, урикозуричних та урикодепресивних ЛЗ, препаратів, які впливають на структуру хряща і мінералізацію кісток. Сумісне застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях суглобів. Побічна дія ЛП, які застосовуються в ревматології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються в ревматології і артрології (м'які лікарські форми та розчини для внутрішньо- та навколосуглобового введення), їх клініко-біофармацевтичні особливості, принципи раціонального застосування.

Сучасні визначення, класифікації, діагностичні критерії, зразки формулювання діагнозу розповсюджених захворювань суглобів і сполучної тканини. Клініко-фармакологічні підходи до лікування ревматизму (ревматичної гарячки, хронічної ревматичної хвороби серця), ревматоїдного артрити, анкілозуючого спондилоартрити, псоріатичного артрити, системного червоного вовчака та інших колагенозів, остеоартрозів, подагри, реактивних артритів, остеопенічного синдрому, остеопорозу, антифосфоліпідного синдрому, фіброміалгії, паранеопластичних синдромів. Медикаментозні ураження опорно-рухового апарату та м'язів.

Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії в ревматології, підходи до раціонального вибору ЛП, аспекти лікарської взаємодії, використання ЛП при коморбіді; головні педіатричні аспекти розділу. Принципи фармацевтичної опіки хворих відповідного профілю, ОТС-препарати.

Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою *із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин* та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Тема 7. Клінічна фармація в пульмонології.

Клінічна фармакологія ЛЗ, що впливають на прохідність бронхів, стероїдних і нестероїдних протизапальних протиастматичних ЛЗ, муколітичних, відхаркувальних і протикашльових ЛЗ з

різним механізмом дії, аналогів сурфактанту. Спеціальні сучасні лікарські форми (небули та ін.) і пристрої/прилади (засоби) доставки ЛП до бронхіального дерева (аерозольні та порошкові інгалятори, спейсери, небулайзери тощо), їх клініко-біофармацевтичні особливості, принципи раціонального застосування. Комбіновані ЛП для лікування бронхообструктивного синдрому. Побічна дія ЛП, які застосовуються в пульмонології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення. Принципи раціональної антибіотикотерапії захворювань респіраторної системи; прикладні аспекти клінічної фармакології захищених пеніцилінів, цефалоспоринів, макролідів, «респіраторних» фторхінолонів тощо.

Сучасні визначення, класифікації, діагностичні критерії, зразки формулювання діагнозу пневмоній, бронхоектатичної хвороби, бронхіальної астми, бронхітів, хронічної обструктивної хвороби легень, легеневої гіпертензії, тромбоемболії легеневої артерії, саркоїдозу, плевритів та плевральних випотів, муковісцидозу, дефіциту альфа1-антитрипсину, інтерстиціальних захворювань, екзогенних альвеолітів, мікозів і раку легень, порушень дихання під час сну, гіпервентиляційного та інших синдромів.

Клініко-фармакологічні підходи до лікування бронхітів, пневмоній, бронхіальної астми, астматичного нападу і статусу, хронічного обструктивного захворювання легень, легеневої гіпертензії, хронічного легеневого серця, основної інфекційно-запальної та алергічної патології ЛОР-органів. Сумісне застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях органів дихання. Вплив паління на перебіг захворювань органів дихання. Медикаментозні ураження органів дихання.

Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛП, аспекти лікарської взаємодії, використання ЛП при коморбіді. Головні педіатричні аспекти теми. Гострий стенозуючий ларинготрахеобронхіт: напрямки фармакотерапії, невідкладна допомога. Принципи фармацевтичної опіки хворих відповідного профілю, ОТС-препарати.

Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Змістовий модуль 3. Клінічна фармація в нефрології, гастроентерології, гепатології, гематології.

Конкретні цілі:

- *засвоїти основні симптоми та синдроми, які характерні для захворювань нирок, сечовидвідних шляхів, органів травлення, печінки та кровотворної системи;*
- *вміти визначати симптоми, при яких можливе відповідальне самолікування;*
- *засвоїти підходи до медикаментозного лікування захворювань нирок і сечовидільної системи, травного каналу, печінки та підшлункової залози, системи гемоцитопоезу і гемостазу;*
- *засвоїти клініко-фармакологічну характеристику сучасних ЛП, які застосовуються для лікування захворювань нирок, органів травлення та системи крові;*
- *вміти визначати оптимальні ЛП для лікування захворювань нирок, органів травлення та системи крові;*
- *вміти визначати лікарські форми, шляхи введення та режими дозування ЛП;*
- *вміти визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії;*
- *вміти надавати фармацевтичну опіку пацієнтам, що хворі на відповідну профільну патологію.*

Тема 8. Клінічна фармація в нефрології та суміжні питання урології.

Клінічна фармакологія основних ЛЗ, що застосовуються для лікування інфекційних, імунозапальних, метаболічних захворювань нирок і сечовивідних шляхів; ЛП, які змінюють реакцію сечі. Принципи раціональної антибіотикотерапії захворювань сечовидільної системи;

уроантисептики. Особливості застосування імунодепресантів і глюкокортикоїдів, антикоагулянтів і антиагрегантів для лікування імунозапальних хвороб нирок. Побічна дія ЛП, які застосовуються в нефрології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні визначення, класифікації, діагностичні критерії, зразки формулювання діагнозу гломерулонефритів, пієлонефритів, сечових інфекцій, амілоїдозу нирок, хронічної хвороби нирок (ХПН, ХГН), сечокам'яної хвороби, циститів тощо. Найважливіші спадкові захворювання нирок. Ускладнення захворювань нирок: ренопаренхіматозна і реноваскулярна артеріальна гіпертензія, хронічна ниркова недостатність, ренальна анемія, ниркова еклампсія, уремія.

Клініко-фармакологічні підходи до лікування циститів, гломерулонефритів, пієлонефритів, хронічної хвороби нирок, сечокам'яної хвороби, хронічної ниркової недостатності, в т.ч. до раціонального вибору ЛП. Застосування антигіпертензивних, нефропротективних, дезінтоксикаційних, гіпоазотемічних, спазмолітичних ЛП, фосфатбіндерів, рекомбінантних еритропоетинів в нефрології. Сумісне застосування ЛП, які впливають на функцію нирок та сечовидільних шляхів. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії в нефрології, підходи до раціонального вибору ЛП, аспекти лікарської взаємодії, використання ЛП при коморбіді. Головні педіатричні аспекти розділу.

Особливості дозування ЛЗ за наявності ниркової недостатності, вплив функціонального стану нирок на клінічну ефективність ЛП, особливості корекції режиму дозування та прийому. Поняття про нирковозамісну терапію та її апаратне і медикаментозне забезпечення. Особливості фармакотерапії у діалізних хворих.

Принципи фармацевтичної опіки хворих відповідного профілю, в т.ч. при патології простати, сечового міхура, порушеннях сечовипускання. ОТС-препарати, в тому числі рослинного походження. Медикаментозні ураження нирок і сечовивідних шляхів.

Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою *із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин* та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Тема 9. Клінічна фармація в гастроентерології та гепатології.

Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються при гіпоацидних станах, антацидних, антисекреторних (селективних та неселективних М-холінолітиків, блокаторів H₂-рецепторів гістаміну, інгібіторів H⁺,K⁺-АТФази тощо), гастроцитопротекторних, антихелікобактерних (зокрема комбінованих), протиблювотних, антирефлюксних, прокінетичних, проносних/послаблювальних, антидіарейних, протизапальних-противиразкових (в тому числі репаратів) ЛЗ та препаратів для усунення метеоризму, дисбіозу кишечника і ентеросорбентів. Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються в гастроентерології (суспензії, гелі для внутрішнього прийому, таблетки для розжовування, капсули з мінімікросферами, комбіновані інфузійні розчини, супозиторії, клізми тощо), їх клініко-біофармацевтичні особливості, принципи раціонального застосування.

Клінічна фармакологія поліферментних, антиферментних, жовчогінних, холелітолітичних, спазмолітичних, гепатопротекторних, гіпоамонійемічних ЛЗ, спазмоанальгетиків та імунотропних, вітамінних, противірусних, антибактеріальних і протизапальних препаратів, детоксикантів, плазмозамінників, діуретиків, що застосовуються в гематології і панкреатології.

Сучасні визначення, класифікації, діагностичні критерії, зразки формулювання діагнозу розповсюджених захворювань стравоходу, шлунка, дванадцятипалої кишки, підшлункової залози, печінки, жовчного міхура та жовчовідвідних протоків, тонкого і товстого кишечника, прямої кишки. Синдром портальної гіпертензії. Патологія судин черевної порожнини; симптоматика найактуальніших хвороб в абдомінальній хірургії і проктології. Захворювання ШКТ та підшлункової залози, які потребують обов'язкового нагляду лікаря (хронічний атрофічний гастрит, хронічний хелікобактерний гастрит, пептична виразка шлунка та дванадцятипалої кишки, хронічний ентероколіт; виразковий коліт; хронічний панкреатит). Захворювання гепатобіліарної

системи, які потребують обов'язкового нагляду лікаря (хронічний гепатит, цироз печінки, жовчнокам'яна хвороба, хронічний холецистит).

Клініко-фармакологічні підходи до лікування пептичної виразки (виразкової хвороби) шлунка і дванадцятипалої кишки, гастритів, гастроєзофагеальної рефлюксної хвороби, функціональної диспепсії, синдрому подразненого кишечника, хронічних колітів (в т.ч. виразкового) та їх ускладнень. Схеми ерадикації хелікобактерної інфекції.

Клініко-фармакологічні підходи до лікування дисфункціональних розладів біліарного тракту, хронічного холециститу (холецистохолангіту), жовчнокам'яної хвороби, хронічних гепатитів і гепатозів з різним етіопатогенезом, алкогольної хвороби печінки, цирозу печінки, панкреатитів.

Підходи до раціонального вибору ЛП при захворюваннях ШКТ, підшлункової залози та гепатобіліарної системи. Сумісне застосування ЛП, які впливають на функцію ШКТ, підшлункової залози та гепатобіліарної системи. Вплив функціонального стану шлунку, кишечника, печінки та підшлункової залози на клінічну ефективність ЛП.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в гастроентерології та гепатології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії при розповсюджених гастроентерологічних захворюваннях, аспекти лікарської взаємодії, використання ЛП при коморбіді. Головні педіатричні аспекти розділу. Принципи фармацевтичної опіки хворих відповідного профілю, ОТС-препарати. Медикаментозні ураження органів травлення, печінки і підшлункової залози; клініка, діагностика та терапія медикаментозної печінкової недостатності. Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою *із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин* та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Тема 10. Клінічна фармація в гематології.

Клінічна фармакологія препаратів заліза та інших протианемічних засобів (зокрема еритропоетинів), гемостатиків, інгібіторів фібринолізу, сучасних стимуляторів лейкопоезу, гемотрансфузійних середовищ, вітамінних ЛП та ЛЗ, що активують метаболізм, цитостатиків, які застосовуються при лейкеміях. Фармакокінетичні та фармакодинамічні особливості гідроксиполімальтозних комплексів заліза. Принципи раціонального застосування препаратів заліза та вітамінів групи В. Сумісне застосування ЛП, які впливають на систему крові. Побічна дія ЛП, які застосовуються в гематології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення. Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються в гематології (краплі, драже тощо), їх клініко-біофармацевтичні особливості, принципи раціонального застосування.

Сучасні визначення, класифікації, діагностичні критерії, зразки формулювання діагнозу розповсюджених захворювань системи крові (залізодефіцитні, полідефіцитні, гіперхромні/мегалобластичні, апластичні, гемолітичні набуті і спадкові анемії; гемобластози та лімфоми, гемофілії, васкуліти, мієлодиспластичний синдром, тромбоцитопенії і тромбоцитопатії, лейкомоїдні реакції).

Клініко-фармакологічні підходи до лікування залізодефіцитних та вітаміндефіцитних анемії, гемофілій, геморагічного васкуліту, тромбоцитопенічної пурпури, хвороби Віллебранда, деяких гемолітичних анемії. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛП в гематології. Головні педіатричні аспекти розділу. Принципи фармацевтичної опіки хворих відповідного профілю, ОТС-препарати. Медикаментозні ураження системи крові та васкуліти.

Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою *із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин* та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Змістовий модуль 4.

Клінічна фармація в ендокринології, алергології, імунології.

Конкретні цілі:

- засвоїти основні симптоми та синдроми, які характерні для захворювань ендокринної системи, системи імунітету та алергійних станів;
- вміти визначати симптоми., при яких можливе відповідальне самолікування;
- засвоїти підходи до медикаментозного лікування захворювань ендокринної системи, системи імунітету та алергійних станів;
- засвоїти клініко-фармакологічну характеристику сучасних ЛП, які застосовуються для лікування захворювань ендокринної системи, алергійних станів та для імунотерапії хворих різного профілю;
- вміти визначати оптимальні ЛП для лікування захворювань ендокринної системи та алергійних станів;
- вміти визначати лікарські форми, шляхи введення та режими дозування ЛП;
- вміти визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії;
- вміти надавати фармацевтичну опіку пацієнтам, що хворі на відповідну патологію;
- знати клінічні ознаки лікової хвороби, шляхи профілактики та підходи до лікування.

Тема 11. Клінічна фармація в ендокринології.

Класифікація та клінічна фармакологія сучасних препаратів інсуліну. Сучасні способи і технічні засоби введення інсулінів. Підходи до раціонального вибору препаратів інсуліну та їх дозування, режиму введення. Планування, проведення і моніторинг інсулінотерапії. Можливі ускладнення інсулінотерапії та їх профілактика і корекція.

Фармакодинамічна (за механізмом дії) та клінічна фармакологія сучасних пероральних і парентеральних синтетичних протидіабетичних ЛП різних підкласів. Підходи до раціонального вибору. Взаємодія пероральних протидіабетичних ЛП з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання при наявності супутньої патології. ЛП, які можуть негативно впливати на рівень глікемії.

Принципи лікування ускладнень цукрового діабету: застосування антагоністів інсуліну, антигіпертензивних, гіполіпідемічних ЛП, ангіопротекторів, антиагрегантів, вітамінів тощо.

Алгоритми та медикаментозне забезпечення невідкладної допомоги при коматозних і кризових станах в ендокринології.

Клінічна фармакологія препаратів гормонів передньої, середньої, задньої долі гіпофізу, гормонів щитоподібної залози, гіпотиреоїдних ЛП.

Профілактика йоддефіциту. Симптоми, характерні для дефіциту йоду в організмі. «Загрозливі» симптоми йоддефіциту, що вимагають обов'язкового звернення до лікаря. Принципи, напрямки лікування і загальні рекомендації пацієнтам з дефіцитом йоду. Клініко-фармакологічна характеристика ЛП для лікування йод-дефіциту, фармакологічна активність їх інгредієнтів і умови раціонального застосування. Алгоритм дій провізора і фармацевтична опіка при відпуску ліків для лікування дефіциту йоду.

Особливості використання гормональних ЛП у якості замісної, стимулюючої та супресивної терапії, а також при захворюваннях негормональної природи.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в ендокринології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях ендокринної системи, їх клініко-біофармацевтичні властивості, принципи раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в ендокринології. Медикаментозні ураження ендокринної системи. Принципи фармацевтичної опіки хворих ендокринологічного профілю. Безрецептурні ЛП, які використовуються при захворюваннях ендокринної системи. Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Тема 12. Клінічна фармація в алергології та імунології.

Сучасні визначення, класифікації, діагностичні критерії, зразки формулювання діагнозу розповсюджених алергічних захворювань та деяких порушень системи імунітету.

Симптоми та синдроми алергічної природи, які хворий може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора.

Клініко-фармакологічні підходи до лікування полінозів, алергічної і неалергічної кропив'янок, атопічного дерматиту, ангіоневротичного набряку, псевдоалергічних та деяких імунодефіцитних станів.

Клінічна фармакологія антигістамінних ЛЗ, інших ЛП, які застосовуються для лікування алергозів (глюкокортикостероїдів, бронходилататорів, препаратів кальцію, стабілізаторів мембран тучних клітин, агоністів α - та β -адренорецепторів тощо), імуномодуляторів та імунокоректорів. Невідкладна терапія анафілактичного шоку. Побічна дія ЛП, які застосовуються в імуноалергології: прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Вакцини, сироватки, імуноглобуліни: клініко-фармацевтична характеристика. Місце сучасних імуномодуляторів в сучасній медицині (імунотерапія при інфекційних та неінфекційних захворюваннях, ураженні різних органів та систем).

Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії в імуноалергології, підходи до раціонального вибору ЛП, аспекти лікарської взаємодії, використання ЛП при коморбіді; головні педіатричні аспекти теми. Принципи фармацевтичної опіки хворих відповідного профілю, ОТС-препарати.

Сучасні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях алергічної природи, їх клініко-біофармацевтичні особливості, принципи раціонального застосування.

Медикаментозні ураження шкіри і слизових оболонок, імунної системи; медикаментозна лихоманка.

Загальне поняття лікарської хвороби. Відмінність від інших станів, які викликаються прийомом ЛП (передозування, інтоксикації, дисбактеріоз та ін.). Причини виникнення, основні клінічні варіанти прояву лікарської хвороби. Синдроми, які виникають у відповідь на застосування ЛП як прояв лікарської хвороби (синдром Лайелла, Стивенса-Джонсона). Місце поліпрагмазії серед причин ускладнень лікарської терапії. Фармакологічна характеристика ЛП, що найчастіше викликають лікарську хворобу. Роль провізора в профілактиці лікарської хвороби.

Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Змістовий модуль 5. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП; завдання ФО щодо попередження захворювання та сприяння прихильності до лікування.

Конкретні цілі:

- *набути навички диференціації безпечних для життя симптомів порушень системи травлення, уражень шкіри та місцевих розладів кровообігу, варіантів суглобового та м'язового болю, застуди, вітамінної недостатності, при яких можливе відповідальне самолікування;*
- *засвоїти клініко-фармацевтичну характеристику безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування порушень системи травлення, уражень шкіри та місцевих розладів кровообігу, варіантів суглобового та м'язового болю, застуди, вітамінної недостатності;*
- *засвоїти клінічну фармакологію вітамінних ЛЗ, сучасних ЛП, які застосовуються для лікування гельмінтозів, топічних ЛП для терапії хворих дерматологічного профілю;*
- *засвоїти алгоритм дії провізора при виборі та відпуску безрецептурного ЛП для симптоматичного лікування порушень системи травлення, уражень шкіри та місцевих розладів кровообігу, варіантів суглобового та м'язового болю, застуди, вітамінної*

недостатності;

- *набути відповідні навички проведення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек та інформаційної роботи щодо попередження захворювання та сприяння прихильності до лікування при ВІЛ/СНІД та туберкульозі.*

Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування захворювань системи травлення та ЛП для дегельмінтизації.

Основні симптоми захворювань системи травлення (печія, відрижка, дискомфорт в епігастрії, закреп, діарея, метеоризм, нудота тощо). «Загрозливі» симптоми та симптоми, які можливо лікувати безрецептурними ЛП. Алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря або для призначення безрецептурних ЛП в межах відповідального самолікування.

ФО при функціональних порушеннях шлунково-кишкового тракту: симптоматичне лікування закрепів, діареї, метеоризму, дисбактеріозу, печії, відрижки, нудоти, дискомфорту в ділянці шлунка, дискінезій жовчовідвідних шляхів, диспанкреатизму, ацетонемічного синдрому у дітей, диспепсій різного генезу тощо; алгоритм вибору оптимального ЛП, лікарської форми та шляху введення.

Сучасні лікарські форми для лікування хвороб органів травлення та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП з їжею, алкоголем. Особливості використання безрецептурних ЛП в різні вікові періоди. Вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Терміни використання безрецептурних ЛП. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП при захворюваннях органів травлення. Засоби гігієни для зубів і порожнини рота та профілактики стоматологічних захворювань. ФО при стоматитах, гінгівітах та пліснявці.

Клінічна фармакологія протигельмінтних ЛП та принципи дегельмінтизації.

ФО при кишечних гельмінтозах. Клініко-фармакологічні підходи до вибору ЛП. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії при окремих інвазіях. Педіатричні аспекти теми.

Перелік безрецептурних та рецептурних ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою *із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).*

Тема 14. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри.

Будова і функції шкіри. Принципи зовнішньої терапії в дерматології. Симптоми, характерні для уражень шкірних покривів: герпес губ, піодермія, мікротравми (порізи, садна, подряпини), термічні і хімічні ушкодження поверхневих шарів шкіри (опіки, відмороження), акне (вугрова сип), пролежні, тріщини, трофічні виразки. Симптоми, характерні для поверхневих мікозів (свербіж, лупа, почервоніння, біль, мокнуття та інші).

«Загрозливі» симптоми шкірних захворювань, що вимагають обов'язкового звернення до лікаря. Ураження шкіри і слизових оболонок при венеричних хворобах. Напрямки симптоматичного лікування уражень шкірних покривів. Загальні рекомендації для пацієнтів. Безрецептурні ЛП, які застосовуються при ураженнях шкірних покривів, фармакологічна активність їх інгредієнтів і умови раціонального застосування. Фармацевтична опіка, в т.ч. алгоритм дій провізора, при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування уражень шкірних покривів. Засоби гігієни при попрілостях, пролежнях, нетриманні сечі та калу, мокнутті тощо.

Основні принципи фармацевтичної опіки при місцевому лікуванні поверхневих мікозів (стоп, нігтів, гладкої шкіри і великих складок шкіри), в т.ч. при мікроспорії.

Клініко-фармацевтична характеристика та особливості застосування топічних стероїдів та місцевих протиалергічних ЛП.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для симптоматичного лікування вугрів.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для симптоматичного лікування алергії.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для лікування опіків та відморожень.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для симптоматичного лікування поверхневих закритих травм.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для симптоматичного лікування поверхневих чистих та інфікованих ран, засобів для догляду за наявністю діабетичної стопи.

Перша допомога при укушених ранах.

Засоби для профілактики і лікування радіаційних уражень шкіри.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для лікування корости та педикульозу.

ФО при відпуску засобів догляду за проблемною шкірою та волоссям, засобів захисту від сонячних опіків. Профілактика меланоми. Педіатричні аспекти теми.

Перелік безрецептурних та рецептурних ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою *із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин* та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Тема 15. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу, при симптоматичному лікуванні суглобового і м'язового болю та при деяких соціально значущих хворобах.

Місцеві розлади кровообігу: варикозне розширення вен нижніх кінцівок, геморої. Симптоми, характерні для місцевих розладів кровообігу. «Загрозливі» симптоми варикозного розширення вен нижніх кінцівок і геморою, що вимагають обов'язкового звернення до лікаря. Напрямки симптоматичного лікування хворих зі скаргами на місцеві розлади кровообігу. Загальні рекомендації для пацієнтів місцевими розладами кровообігу. Безрецептурні ЛП, що застосовуються при місцевих розладах кровообігу, фармакологічна активність їх діючих інгредієнтів і умови раціонального застосування. Фармацевтична опіка, в т.ч. алгоритм дій провізора, при відпуску ЛП для симптоматичного лікування варикозної хвороби та геморою.

ФО при симптоматичному лікуванні суглобового та м'язового болю. Основні симптоми захворювань опорно-рухового апарату. «Загрозливі» симптоми та симптоми, які можливо лікувати безрецептурними ЛП. Алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря або для призначення безрецептурних ЛП в межах відповідального самолікування. Шляхи та засоби симптоматичної лікарської терапії суглобового та м'язового болю. Алгоритм вибору фармакологічної групи та оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення. Сучасні лікарські форми для лікування хвороб опорно-рухового апарату (креми, гелі тощо) та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП з їжею, алкоголем. Особливості використання безрецептурних ЛП в різні вікові періоди. Вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Терміни використання безрецептурних ЛП. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП при захворюваннях опорно-рухового апарату. Педіатричні аспекти теми.

Завдання ФО щодо попередження захворювання та сприяння прихильності до лікування при туберкульозі.

Завдання ФО щодо попередження захворювання та сприяння прихильності до лікування при ВІЛ/СНІД.

Перелік безрецептурних та рецептурних ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою *із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин* та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Тема 16. Фармацевтична опіка при відпуску ОТС-препаратів для симптоматичного лікування застуди та профілактики ГРВІ.

Основні симптоми застуди (кашель, риніт, біль в горлі, лихоманка та ін.). «Загрозливі» симптоми та симптоми, які можливо лікувати безрецептурними ЛП. Алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря або для призначення безрецептурних ЛП в межах відповідального самолікування.

Шляхи та засоби симптоматичної лікарської терапії кашлю, риніту, болю в горлі, лихоманки, симптомів застуди. Алгоритм вибору фармакологічної групи та оптимального безрецептурного ЛП з певної фармакологічної групи, лікарської форми та шляху введення залежності від клінічної

картини. Сучасні лікарські форми для лікування хвороб органів дихання (що використовуються за допомогою спінхайлерів, турбохайлерів, небулайзерів тощо) та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП з їжею, алкоголем. Особливості використання безрецептурних ЛП в різні вікові періоди. Вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Терміни використання безрецептурних ЛП. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП при захворюваннях органів дихання.

ФО при відпуску ОТС-препаратів для симптоматичного лікування гарячки (підвищеної температури тіла) у дітей різного віку та дорослих, кашлю, нежитю, болю в горлі, кон'юнктивіту, катарів ЛОР-органів, симптомів алергії. ФО при виборі ЛП для профілактики грипу та ГРВІ. Фітотерапія при ГРВІ. Алгоритм вибору оптимального ЛП, лікарської форми та шляху введення. Педіатричні аспекти розділу.

Перелік безрецептурних та рецептурних ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою *із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).*

Тема 17. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики вітамінної недостатності.

Патологічні стани та інші фактори, які сприяють розвитку вітамінної недостатності. «Загрозливі» симптоми при вітамінній недостатності. Алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря або для призначення безрецептурних ЛП в межах відповідального самолікування. Фізіологічна роль та особливості біохімії жиророзчинних і водорозчинних вітамінів та вітаміноподібних речовин. Клінічна фармакологія вітамінних ЛЗ. Антагонізм між вітамінними ЛЗ; вітамінзалежні захворювання. Мікроелементози: симптоми і клінічне значення. Шляхи та засоби симптоматичної лікарської терапії вітамінної недостатності. Алгоритм адресного вибору оптимального безрецептурного вітаміновмісного ЛП певної фармакологічної групи, лікарської форми та шляху введення. Взаємодія безрецептурних вітаміновмісних ЛП з їжею, алкоголем. Особливості використання безрецептурних вітаміновмісних ЛП у різних контингентів населення (новонароджені, діти, підлітки, особи похилого та літнього віку, особи із супутньою патологією, вагітні жінки). Вимоги до зберігання вітаміновмісних ЛП в домашніх умовах. Терміни використання безрецептурних вітаміновмісних ЛП. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП при вітамінній недостатності. Ознаки передозування, шляхи його профілактики та лікування.

ФО при виборі ЛП для профілактики і симптоматичного лікування вітамінної (та/або мікроелементної) недостатності. ФО при відпуску ОТС-препаратів для профілактики гіповітамінозів. Педіатричні аспекти розділу.

Перелік безрецептурних та рецептурних ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою *із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).*

Змістовий модуль 6. Клінічна фармакологія з фармацевтичною опікою в психоневрології, анестезіології, інтенсивній терапії, онкології, репродуктології.

Конкретні цілі:

- *набути навички диференціації безпечних для життя симптомів захворювань нервової системи, різновидів головного болю, при яких можливе відповідальне самолікування, засвоїти клініко-фармацевтичну характеристику безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування захворювань нервової системи, деяких больових синдромів;*
- *засвоїти алгоритм дії провізора при виборі та відпуску безрецептурного ЛП для симптоматичного лікування захворювань нервової системи та деяких больових синдромів;*
- *набути відповідні навички проведення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек та інформаційної роботи;*
- *набути базисні знання з клінічної фармакології ЛЗ, що застосовуються в*

психоневрології, анестезіології-інтенсивній терапії та онкології;

- *набути базисні знання з найактуальніших питань клінічної фармакології в репродуктології та навички з фармацевтичної опіки при застосуванні засобів контрацепції.*

Тема 18. Клінічна фармація в психоневрології. ФО при симптоматичному лікуванні болю голови.

Класифікація та клінічна фармакологія сучасних гіпнотиків (снодійних ЛЗ), протиепілептичних, протипаркінсонічних ЛЗ, засобів для лікування спастичності та неспецифічних антиконвульсантів, ЛЗ для лікування глаукоми, запаморочення, невралгій, нейропатій, невритів і радикулітів, хвороби Альцгеймера, міастенії та м'язових дистрофій, парезів і паралічів. Місце цих ЛЗ у фармакотерапії неврологічних розладів, застосування при внутрішніх хворобах. Препарати амінокислот і олігопептидів.

Клінічна фармакологія нейролептиків, препаратів літію та інших нормотиміків/тимостабілізаторів, транквілізаторів, антидепресантів, психостимуляторів, ноотропних, седативних та анорексигенних ЛЗ. Місце психотропних засобів у фармакотерапії психічних і психосоматичних розладів, застосування при внутрішніх хворобах. Психодислептики. Рациональна фармакотерапія соматоформних розладів. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії.

Симптоми, характерні для деяких захворювань нервової системи: тривожні стани, астенія, безсоння. «Загрозливі» симптоми захворювань нервової системи, які вимагають обов'язкового звернення до лікаря. Напрямки симптоматичного лікування хворих зі скаргами на занепокоєння, хвилювання, астенію, безсоння. Загальні рекомендації для пацієнтів з тривожними станами, астенією, безсонням. Безрецептурні ЛП, які застосовуються при тривожних станах, астенії, порушенні сну, фармакологічна активність їх діючих інгредієнтів і умови раціонального застосування. ФО при відпуску ОТС-препаратів для симптоматичного лікування стресу, тривожних і астенічних станів, інсомнії (безсоння) тощо. ФО при відпуску ОТС-препаратів, що сприяють відмові від тютюнопаління.

Клініко-фармацевтичні аспекти застосування алкоголю в медицині. ЛЗ, що використовуються для лікування алкоголізму, наркотичної і ніотинової залежності. Взаємодія етанолу з лікарськими речовинами.

Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії при деяких поширених хворобах нервової системи.

Медикаментозні ураження нервової системи та сенсорних органів.

Клінічна фармакологія церебропротекторів, адаптогенів, актопротекторів, засобів цереброваскулярної дії, протимігренозних ЛЗ та препаратів з наявністю анальгетичної активності, що відносяться до різних фармакологічних груп.

Головний біль, в т.ч. мігрень: класифікація, етіопатогенез, основи диференціальної діагностики. Біль у ділянці обличчя, очей, язика, зубів. ФО при симптоматичному лікуванні болю голови. Патологічні стани та інші фактори, які сприяють розвитку головного болю. «Загрозливі» симптоми при головному болі. Алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря або для призначення безрецептурних ЛП в межах відповідального самолікування. Шляхи та засоби симптоматичної терапії головного болю. Алгоритм вибору фармакологічної групи та оптимального безрецептурного ЛП з певної фармакологічної групи, лікарської форми та шляху введення. Взаємодія безрецептурних ЛП з їжею, алкоголем. Особливості використання безрецептурних ЛП в різні вікові періоди. Вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Терміни використання безрецептурних ЛП. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП при головному болі. Педіатричні аспекти теми.

Перелік безрецептурних та рецептурних ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Тема 19. Характеристика ліків, які застосовуються для анестезії, інтенсивної терапії та в онкології.

Сучасні методи загального і місцевого знеболювання. Класифікація і клінічна фармакологія місцевих анестетиків, засобів для інгаляційного та неінгаляційного наркозу, міорелаксантів, дихальних аналептиків, гіпертензивних ЛЗ, плазмозамінників. ЛЗ для корекції водно-електролітного балансу і реології крові, терапії інтоксикацій, шоку, ексікозу, коматозних станів. Трансфузійні середовища і препарати, препарати для парентерального живлення. Клініко-фармакологічні підходи до вибору ЛП. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії при окремих ургентних станах. Педіатричні та акушерські аспекти фармакоанестезіології.

Сучасна класифікація та номенклатура протибластомних ЛЗ. Клінічна фармакологія цитостатиків. Місце у терапії онкологічних хворих. Клініко-фармакологічні підходи до хіміотерапії розповсюджених солідних злоякісних пухлин та вибору ЛП. Ад'ювантна та неоад'ювантна хіміотерапія, високодозова поліхіміотерапія. Ускладнення хіміотерапії. Супровідна терапія.

Критерії ефективності та безпеки хіміотерапії в онкології. Особливості знеболювання та ФО в онкології. Поняття про паліативну і хоспісну медицину. Педіатричні аспекти розділу теми.

Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

Тема 20. Клінічна фармакологія ліків, що впливають на стан репродуктивної системи. ФО при застосуванні засобів контрацепції.

Клінічна фармакологія препаратів гіпоталамічних і гіпофізарних гормонів та їх синтетичних аналогів, андрогенів, анаболічних стероїдів, антиандрогенів, естрогенів і гестагенів, маткових засобів (токолітиків, токоміметиків, утеротоніків), гормональних засобів замісної терапії при клімактеричних розладах у жінок, ЛЗ при аденомі простати, дисфункціях сечового міхура та ерекції, чоловічому клімаксі. Засоби для стимуляції та зупинки лактації. Клініко-фармакологічні підходи до вибору ЛП. Критерії ефективності та безпеки застосування ЛП.

ФО при застосуванні засобів контрацепції. Клінічна фармакологія пероральних контрацептивів та принципи раціонального застосування комбінованих форм. Категорії жінок для застосування комбінованих оральних контрацептивів (КОК). Переваги й недоліки КОК. Критерії вибору КОК. «Загрозливі» симптоми при прийомі КОК. Клініко-фармакологічна характеристика КОК. Алгоритм дій провізора і фармацевтична опіка при відпуску КОК. Переваги і недоліки однокомпонентних прогестинових оральних контрацептивів (ОПОК). Критерії вибору ОПОК. «Загрозливі» симптоми при прийомі ОПОК, які вимагають обов'язкового звернення до лікаря. Клініко-фармакологічна характеристика ОПОК. Алгоритм дій провізора і фармацевтична опіка при відпуску ОПОК.

Профілактика венеричних захворювань. Медикаментозні ураження репродуктивної системи.

Перелік ЛЗ (в т.ч. комбінованих) за темою із зазначенням міжнародних назв лікарських речовин та відповідний йому список наявних в аптеках сучасних ЛП (комерційні назви), що ідентичні/близькі за складом (діючими речовинами, їх дозами, концентрацією).

3. Структура навчальної дисципліни

НАЗВИ ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ І ТЕМ	КІЛЬКІСТЬ ГОДИН									
	ДЕННА ФОРМА					ЗАОЧНА ФОРМА				
	Всього го	Л	П р	Інд .	СРС	Всього го	Л	П р	Інд .	СР С
2										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1.										
Змістовий модуль 1. Основні положення клінічної фармації, клінічної фармакології та фармацевтичної опіки. Клінічна фармація в інфектології.										
Тема 1. Вступ до клінічної фармації (КФ). Фармакоепідеміологія. Доклінічні і клінічні дослідження ліків та доказова медицина. Фармацевтична опіка (ФО): конценція, основні поняття та принципи.	6	-	3	-	3	6	-	1	-	5
Тема 2. Загальні питання клінічної фармакології: фармакодинаміка, взаємодія ЛЗ, фактори впливу на ефективність ЛЗ, хронофармакологія, побічна дія ЛЗ. Фармаконагляд в Україні.	9	2	3	-	4	9	2	2	-	5
Тема 3. Основи клінічної фармакогенетики. Вікові аспекти КФ та ФО; дія ліків під час вагітності та лактації й особливості ФО. Вплив ліків на клініко-лабораторні показники та результати функціональних проб.	6	-	3	-	3	6	-	-	-	6
Тема 4. Клінічна фармація в інфектології, клініко-фармацевтичні аспекти використання протимікробних лікарських препаратів при інфекційних хворобах, хірургічній інфекції та за інфекційної патології окремих органів і систем.	11	2	5	-	4	11	-	2	-	9
<u>Підсумковий тестовий контроль</u>	1		1	-	-	1	-	1	-	-
Разом ЗМ №1	33	4	15	-	14	33	2	6	-	25
Змістовий модуль 2. Клінічна фармація в кардіології, ревматології і артрології, пульмонології.										
Тема 5. Клінічна фармація в кардіології.	27	6	9	-	12	27	2	4	-	21
<u>Заочна форма: за 1-шу весняну навчальну сесію (кредитів ECTS – 2,0)</u>						60	4	10	-	46
Тема 6. Клінічна фармація в ревматології і артрології.	14	-	8	-	6	14	-	2	-	12

Тема 7. Клінічна фармація в пульмонології.	15	-	7	-	8	15	-	1	-	14
<i>Підсумковий тестовий контроль</i>	1	-	1	-	-	1	-	1	-	-
Разом ЗМ № 2	57	6	25	-	26	57	2	8	-	47
<i>Очна форма: I семестр всього Кредитів ECTS – 3,0</i>	90	10	40	-	40	-	-	-	-	-
Змістовий модуль 3. Клінічна фармація в нефрології, гастроентерології, гепатології, гематології.										
Тема 8. Клінічна фармація в нефрології та суміжні питання урології.	10	2	4	-	4	10	-	1	-	9
Тема 9. Клінічна фармація в гастроентерології та гепатології.	14	2	6	-	6	14	2	1	-	11
Тема 10. Клінічна фармація в гематології.	10	2	4	-	4	10	-	1	-	9
<i>Підсумковий тестовий контроль</i>	1	-	1	-	-	1	-	1	-	-
Разом ЗМ № 3	35	6	15	-	14	35	2	4	-	26
Змістовий модуль 4. Клінічна фармація в ендокринології, алергології, імунології.										
Тема 11. Клінічна фармація в ендокринології.	14	2	6	-	6	14	2	2	-	10
Тема 12. Клінічна фармація в алергології та імунології.	10	2	2	-	6	10	-	1	-	9
<i>Підсумковий тестовий контроль</i>	1	-	1	-	-	1	-	1	-	-
Разом ЗМ № 4	25	4	9	-	12	25	2	4	-	22
<i>Очна форма: II семестр всього Кредитів ECTS – 2,0</i>	60	10	24	-	26	-	-	-	-	-
<i>Заочна форма: за зимову навчальну сесію (кредитів ECTS – 3,0)</i>						90	4	12	-	74
Змістовий модуль 5. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП; завдання ФО щодо попередження захворювання та сприяння прихильності до лікування.										
Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування захворювань системи травлення та ЛП для дегельмінтизації.	5	-	3	-	2	5	-	-	-	5
Тема 14. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри.	5	-	3	-	2	5	-	2	-	3
Тема 15. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу, при симптоматичному лікуванні суглобового і м'язового болю та при деяких соціально значущих	5	-	3	-	2	5	-	-	-	5

хворобах.										
Тема 16. Фармацевтична опіка при відпуску ОТС-препаратів для симптоматичного лікування застуди та профілактики ГРВІ.	7	2	3	-	2	7	-	2	-	5
Тема 17. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики вітамінної недостатності.	4	-	2	-	2	4	-	-	-	4
<i>Підсумковий тестовий контроль</i>	1	-	1	-	-	1	-	1	-	-
Разом ЗМ №5	27	2	15	-	10	27	-	5	-	22
Змістовий модуль 6. Клінічна фармакологія з фармацевтичною опікою в психоневрології, анестезіології, інтенсивній терапії, онкології, репродуктології.										
Тема 18. Клінічна фармація в психоневрології. ФО при симптоматичному лікуванні болю голови.	12	4	3	-	5	12	2	-	-	10
Тема 19. Характеристика ліків, які застосовуються для анестезії, інтенсивної терапії та в онкології.	12	2	3	-	7	12	-	2	-	10
Тема 20. Клінічна фармакологія ліків, що впливають на стан репродуктивної системи. ФО при застосуванні засобів контрацепції.	8	2	2	-	4	8	-	2	-	6
<i>Підсумковий тестовий контроль</i>	1	-	1	-	-	1	-	1	-	-
Разом ЗМ №6	33	8	9	-	16	33	2	5	-	26
<i>III семестр (очна форма) та 2-га весняна навчальна сесія(заочна форма) Кредитів ECTS – 2,0</i>	60	10	24	-	26	60	2	10	-	48
ВСІ МОДУЛІ: <i>Кредитів ECTS – 7,0</i>	210	30	88	-	92	210	10	32	-	168
<i>ЕКЗАМЕН з дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка»</i>										

4. Тематичний план лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма

1	Загальні питання клінічної фармакології: фармакодинаміка, побічна дія лікарських засобів (ЛЗ), взаємодія ЛЗ, фактори впливу на ефективність ЛЗ, хронофармакологія. Фармаконагляд в Україні.	2	2
2	Клінічна фармакологія антибіотиків, синтетичних антибактеріальних, протитуберкульозних та протигрибкових ЛЗ. Клініко-фармацевтичний підхід до вибору лікарського препарату (ЛП) та раціональне застосування ЛЗ при інфекційних хворобах, хірургічній інфекції та за інфекційної патології окремих органів і систем.	2	0
3	Клінічна фармакологія антиангінальних, кардіопротекторних ЛЗ та ЛП, які впливають на систему зсідання крові (антитромботичних засобів). Клініко-фармацевтичний підхід до вибору ЛП та раціональне застосування ЛЗ при серцево-судинній патології.	2	2
4	Клінічна фармакологія гіпотензивних, сечогінних, гіполіпідемічних, ангіопротекторних, венотропних ЛЗ та ЛП цереброваскулярної дії. Клініко-фармацевтичний підхід до вибору ЛП та раціональне застосування ЛЗ при серцево-судинній патології.	2	0
5	Клінічна фармакологія протиаритмічних ЛЗ та ЛП для лікування серцевої недостатності. Клініко-фармацевтичний підхід до вибору ЛП та раціональне застосування ЛЗ при серцево-судинній патології.	2	0
6	Клінічна фармакологія ЛЗ для лікування захворювань сечовидільної системи інфекційного, імунозапального та метаболічного генезу та їх ускладнень. Клініко-фармацевтичний підхід до вибору ЛП та раціональне застосування ЛЗ в нефрології та урології.	2	0
7	Клінічна фармакологія лікарських засобів (ЛЗ) для лікування хвороб стравоходу, шлунка, гепатобіліарної системи, підшлункової залози і кишечнику. Клініко-фармацевтичний підхід до вибору ЛЗ.	2	2
8	Клінічна фармакологія протианемічних ЛЗ, стимуляторів лейкопоезу, гемостатиків. Клініко-фармацевтичний підхід до вибору лікарських препаратів (ЛП).	2	0
9	Клінічна фармакологія протидіабетичних ЛЗ, в т.ч. препаратів для терапії ускладнень цукрового діабету. Клініко-фармацевтичний підхід до вибору ЛЗ.	2	2
10	Клінічна фармакологія імуностимуляторів, імуномодуляторів, імунобіологічних препаратів, ЛЗ для терапії алергозів та псевдоалергічних станів.	2	0
11	ФО при проведенні профілактики та симптоматичного лікування застуди, грипу та ГРВІ. Клініко-фармацевтичний підхід до вибору ОТС-препаратів.	2	0
12	Клінічна фармакологія антиконвульсантів (протиепілептичних, протипаркінсонічних, антиспастичних ЛП) та снодійних ЛЗ, їх місце у фармакотерапії. ФО при симптоматичному лікуванні	2	2

	деяких порушень функції нервової системи.		
13	Клінічна фармакологія психотропних та протимігренозних ЛЗ. ФО пацієнтів з головним болем.	2	0
14	Клінічна фармакологія протибластомних ЛЗ. Особливості фармакотерапії больових синдромів в онкології, травматології.	2	0
15	КФ в репродуктології. Клінічна фармакологія гормональних та негормональних ЛЗ, що застосовуються для корекції функції органів репродуктивної системи. Фармацевтична опіка при застосуванні засобів контрацепції.	2	0
Усього годин		30	10

5. Теми семінарських занять – (не передбачені)

6. Тематичний план практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Вступ до клінічної фармації (КФ). Фармакоепідеміологія. Доклінічні і клінічні дослідження ліків та доказова медицина. Фармацевтична опіка: конценція, основні поняття та принципи.	3	1
2	Загальні питання КФ: фармакодинаміка, побічна дія ЛЗ, взаємодія ЛЗ, фактори впливу на ефективність ЛЗ, хронофармакологія. Фармаконагляд в Україні.	3	2
3	Основи клінічної фармакогенетики. Вікові аспекти КФ та ФО; дія ЛЗ під час вагітності та лактації й особливості ФО. Вплив ліків на клініко-лабораторні показники та результати функціональних проб.	3	0
4	Клінічна фармакологія антибактеріальних лікарських засобів (антибіотиків і синтетичних препаратів) та фармацевтична опіка при їх системному введенні, зокрема при інфекційних хворобах, розповсюдженій терапевтичній і хірургічній патології мікробної етіології.	3	2
5	Клінічна фармакологія ЛПІ для хіміотерапії туберкульозу, розповсюджених грибкових, протозойних і вірусних інфекцій (в т.ч. ВІЛ/СНІДу та вірусних гепатитів) та фармацевтична опіка при їх застосуванні. <i>Підсумковий тестовий контроль №1</i>	2+1	0+1
6	Характеристика розповсюджених серцево-судинних захворювань та клініко-фармакологічні підходи до їх лікування; сучасні лікарські форми в кардіології.	3	0
7	Клінічна фармакологія серцево-судинних ЛЗ. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛПІ. Фармацевтична опіка кардіологічних хворих. І частина (гіполіпідемічні, антиангінальні, антиаритмічні ЛЗ, фібринолітики, антикоагулянти та антиагреганти).	3	2
8	Клінічна фармакологія серцево-судинних ЛЗ. Критерії	3	2

	ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛП. Фармацевтична опіка кардіологічних хворих. II частина (гіпотензивні, діуретичні ЛЗ, кардіотонічні та інші ЛЗ при хронічній серцевій недостатності; ЛП, які поліпшують мозковий кровообіг, ангіопротектори і антиоксиданти, ЛП метаболічної дії).		
9	Характеристика розповсюджених захворювань суглобів і сполучної тканини. Клініко-фармакологічні підходи до їх лікування.	4	0
10	Клінічна фармакологія ненаркотичних анальгетиків, нестероїдних та стероїдних протизапальних ЛП, базисних протиревматичних ЛЗ (в т.ч. імунодепресантів) та антифлогістиків різного походження, коректорів метаболізму сполучної тканини, урикозуричних та урикодепресивних ЛЗ, препаратів, які впливають на структуру хряща і мінералізацію кісток. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛП. Фармацевтична опіка профільних хворих.	4	2
11	Характеристика розповсюджених захворювань органів дихання та клініко-фармакологічні підходи до їх лікування.	4	0
12	Клінічна фармакологія ЛП, що впливають на прохідність бронхів, протизапальних протиастматичних ЛЗ, відхаркувальних і протикашльових ЛЗ. Принципи раціональної антибіотикотерапії захворювань респіраторної системи. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛП. Фармацевтична опіка пульмонологічних хворих. <i>Підсумковий тестовий контроль №2</i>	3+1	1+1
13	Характеристика розповсюджених захворювань нирок і сечовивідних шляхів та клініко-фармакологічні підходи до їх лікування.	2	0
14	Клінічна фармакологія основних ЛЗ, що застосовуються для лікування інфекційних, імунозапальних, метаболічних захворювань нирок і сечовивідних шляхів. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛП. Фармацевтична опіка хворих нефрологічного і урологічного профілю.	2	1
15	Характеристика розповсюджених захворювань стравоходу, шлунка, підшлункової залози і кишечника, гепатобіліарної системи та клініко-фармакологічні підходи до їх лікування.	3	0
16	Клінічна фармакологія основних ЛЗ, що застосовуються для лікування розповсюджених захворювань стравоходу, шлунка, підшлункової залози і кишечника, гепатобіліарної системи. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛП. Фармацевтична опіка хворих в гастроентерології та гепатології.	3	1
17	Характеристика розповсюджених захворювань системи крові (патологія гемостазу, васкуліти, гемоцитопоезу). Клініко-фармакологічні підходи до лікування залізодефіцитних та вітаміндефіцитних анемії, гемофілій,	2	0

	геморагічного васкуліту, тромбоцитопенічної пурпури, хвороби Віллебранда.		
18	Клінічна фармакологія препаратів заліза та інших протианемічних засобів (зокрема еритропоетинів), гемостатиків, інгібіторів фібринолізу, сучасних стимуляторів лейкопоезу, гемотрансфузійних середовищ, деяких вітамінних ЛП та ЛЗ, що активують метаболізм, цитостатиків, які застосовуються при лейкеміях. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛП. Фармацевтична опіка гематологічних хворих. <i>Підсумковий тестовий контроль №3</i>	2+1	1+1
19	Характеристика розповсюджених ендокринологічних захворювань та порушень обміну речовин. Клініко-фармакологічні підходи до лікування інсулінзалежного та інсуліннезалежного цукрового діабету та його ускладнень, метаболічного синдрому, дифузного токсичного та ендемічного зоба, гіпотиреозу, синдрому і хвороби Іценка-Кушинга.	3	0
20	Клінічна фармакологія препаратів інсуліну, сучасних пероральних та парентеральних синтетичних гіпоглікемічних ЛП та ЛЗ, які впливають на функцію щитоподібної залози. Невідкладна допомога при комах у хворих на цукровий діабет, при кризових станах в ендокринології. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії хворих на ендокринну патологію, підходи до раціонального вибору ЛП. Принципи фармацевтичної опіки хворих відповідного профілю.	3	2
21	Характеристика розповсюджених алергічних захворювань та порушень імунітету. Клінічна фармакологія антигістамінних ЛЗ, інших протиалергічних ЛП, імуномодуляторів та імунокоректорів. Невідкладна терапія анафілактичного шоку. Критерії ефективності лікування та безпеки фармакотерапії, підходи до раціонального вибору ЛП. Принципи фармацевтичної опіки хворих відповідного профілю, ОТС-препарати. <i>Підсумковий тестовий контроль №4</i>	2+1	1+1
22	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування захворювань системи травлення та ЛП для дегельмінтизації.	3	0
23	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри.	3	2
24	Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу, при симптоматичному лікуванні суглобового і м'язового болю та при деяких соціально значущих хворобах.	3	0
25	Фармацевтична опіка при відпуску ОТС-препаратів для симптоматичного лікування застуди та профілактики ГРВІ.	3	2
26	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики вітамінної недостатності.	2+1	0+1

	<i>Підсумковий тестовий контроль №5</i>		
27	Клінічна фармація в психоневрології. ФО при симптоматичному лікуванні болю голови.	3	0
28	Характеристика ліків, які застосовуються для анестезії, інтенсивної терапії та в онкології.	3	2
29	Клінічна фармакологія ліків, що впливають на стан репродуктивної системи. ФО при застосуванні засобів контрацепції.	2+1	2+1
	<i>Підсумковий тестовий контроль №6</i>		
Усього годин		88	32

7. Теми лабораторних занять – (не передбачені)

8. Тематичний план самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Вступ до клінічної фармації (КФ). Фармакоепідеміологія. Доклінічні і клінічні дослідження ліків та доказова медицина. Фармацевтична опіка (ФО): конценція, основні поняття та принципи.	3	5
2	Загальні питання клінічної фармакології: фармакодинаміка, взаємодія ЛЗ, фактори впливу на ефективність ЛЗ, хронофармакологія, побічна дія ЛЗ. Фармаконагляд в Україні.	4	5
3	Основи клінічної фармакогенетики. Вікові аспекти КФ та ФО; дія ліків під час вагітності та лактації й особливості ФО. Вплив ліків на клініко-лабораторні показники та результати функціональних проб.	3	6
4	Клінічна фармація в інфектології, клініко-фармацевтичні аспекти використання протимікробних лікарських препаратів при інфекційних хворобах, хірургічній інфекції та за інфекційної патології окремих органів і систем.	4	9
5	Клінічна фармація в кардіології.	12	21
6	Клінічна фармація в ревматології та артрології.	6	12
7	Клінічна фармація в пульмонології.	8	14
8	Клінічна фармація в нефрології та суміжні питання урології.	4	9
9	Клінічна фармація в гастроентерології та гепатології.	6	11
10	Клінічна фармація в гематології.	4	9
11	Клінічна фармація в ендокринології.	6	10
12	Клінічна фармація в алергології та імунології.	6	9
13	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування захворювань системи травлення та ЛП для дегельмінтизації.	2	5
14	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні	2	3

	уражень шкіри.		
15	Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу, при симптоматичному лікуванні суглобового і м'язового болю та при деяких соціально значущих хворобах.	2	5
16	Фармацевтична опіка при відпуску ОТС-препаратів для симптоматичного лікування застуди та профілактики ГРВІ.	2	5
17	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики вітамінної недостатності.	2	4
18	Клінічна фармація в психоневрології. ФО при симптоматичному лікуванні болю голови.	5	10
19	Характеристика ліків, які застосовуються для анестезії, інтенсивної терапії та в онкології.	7	10
20	Клінічна фармакологія ліків, що впливають на стан репродуктивної системи. ФО при застосуванні засобів контрацепції.	4	6
Усього годин		92	168

9. Індивідуальні завдання – виконання письмових (в наявності не менше 15 варіантів) і тестових (не менше 4 варіантів) індивідуальних завдань з кожної теми в якості самостійної роботи (40% часу СРС для заочної форми навчання і 20 % часу СРС для очної форми навчання).

10. Завдання для самостійної роботи

1. Визначення понять «хімічна назва», «міжнародна непатентована назва», «торговельна назва» ЛП.
2. Фактори, які впливають на клінічну ефективність ЛП.
3. Клініко-фармакологічна характеристика різних шляхів введення ЛП.
4. Основні фармакокінетичні параметри, їх практичне значення. Захворювання внутрішніх органів, які можуть істотно вплинути на показники фармакокінетики.
5. Анатомо-фізіологічні особливості організму людини в різні вікові періоди (немовлята, діти, підлітки, особи літнього та похилого віку), які впливають на фармакокінетику та фармакодинаміку лікарських засобів.
6. Анатомо-фізіологічні особливості організму жінки в період вагітності, які впливають на фармакокінетику та фармакодинаміку ЛП.
7. Лікарський моніторинг. Фактори, які зумовлюють необхідність проведення лікарського моніторингу.
8. Біодоступність ЛП. Клінічне значення біодоступності. Фактори, які впливають на значення біодоступності.
9. Біоеквівалентні ЛП. Категорії препаратів, для яких здійснюється вивчення біоеквівалентності.
10. Біоеквівалентність. Клінічні методи визначення біоеквівалентності. Терапевтична нееквівалентність ЛП, її причини.
11. Селективність (вибірковість) дії ЛП. Фактори, які впливають на селективність лікарських засобів.
12. Брендний ЛП. Переваги брендів і недоліки генериків.
13. Генеричний ЛП. Вимоги до генеричних ЛП.
14. Критерії ефективності ЛП. Групи критеріїв ефективності.
15. Критерії переносимості ЛП. Групи критеріїв переносимості.
16. Взаємодія ЛП. Види взаємодії. Клінічне значення взаємодії ліків.
17. Фармакодинамічний синергізм і фармакокінетичний синергізм. Можливості його використання в клінічній практиці.

18. Фармакодинамічний антагонізм і фармакокінетичний антагонізм. Шляхи профілактики антагонізму ліків.
19. Фармацевтична взаємодія ліків. Позитивні та негативні сторони.
20. Комбіновані ЛП. Переваги та недоліки комбінованих ЛП.
21. Типи побічних реакцій і ускладнень лікарської терапії.
22. Токсичні ускладнення, які обумовлені абсолютним або відносним передозуванням ЛП, фармакологічними властивостями ЛП.
23. Алергійні реакції, ідіосинкразія, синдром «відміни» як прояв побічної дії ЛП.
24. Поняття про плацебо. Плацебо-ефектори. Негативні плацебо-ефектори як група ризику розвитку побічної дії ЛП.
25. Вплив ЛП на клініко-лабораторні показники та результати функціональних проб. Можливі механізми впливу та шляхи його профілактики.
26. Лікарський анамнез. Значення збору лікарського анамнезу для раціональної терапії.
27. Комплаєнс. Основні фактори, що впливають на комплаєнс.
28. Фази клінічної апробації, мета та завдання кожного з етапів.
29. Симптоми і синдроми атеросклерозу.
30. Симптоми і синдроми стабільної стенокардії напруги.
31. Симптоми і синдроми інфаркту міокарда.
32. Симптоми і синдроми есенціальної артеріальної гіпертензії.
33. Види симптоматичних артеріальних гіпертензій. Особливості клінічних проявів.
34. Відмінності клінічної симптоматики гіпертонічної хвороби I, II та III стадії.
35. Гіпертонічний криз. Відмінності клінічної симптоматики гіпертонічних кризів I-го та II-го порядку.
36. Основні симптоми хронічної серцевої недостатності.
37. Основні симптоми порушень ритму серця.
38. Симптоми і синдроми ревматизму (гострої ревматичної лихоманки, хронічної ревматичної хвороби серця).
39. Симптоми і синдроми ревматоїдного артрити.
40. Симптоми і синдроми системного червоного вовчака.
41. Симптоми і синдроми остеоартрозу.
42. Симптоми і синдроми подагри.
43. Симптоми і синдроми остеопорозу.
44. Синдром бронхообструкції, клінічні прояви.
45. Синдром дихальної недостатності, клінічні прояви.
46. Симптоми і синдроми пневмонії.
47. Симптоми і синдроми гострого бронхіту.
48. Симптоми і синдроми хронічного бронхіту.
49. Симптоми і синдроми хронічного обструктивного бронхіту.
50. Симптоми і синдроми бронхіальної астми.
51. Симптоми і синдроми гострого пієлонефриту.
52. Симптоми і синдроми хронічного пієлонефриту.
53. Симптоми і синдроми гострого гломерулонефриту.
54. Симптоми і синдроми хронічного гломерулонефриту.
55. Симптоми і синдроми циститу.
56. Симптоми і синдроми сечокам'яної хвороби.
57. Хронічна ниркова недостатність, основні клінічні прояви.
58. Симптоми і синдроми хронічного атрофічного гастриту (тип А).
59. Симптоми і синдроми хронічного хелікобактер-асоційованого гастриту (тип В).
60. Симптоми і синдроми виразки шлунка.
61. Симптоми і синдроми виразки дванадцятипалої кишки.
62. Симптоми і синдроми хронічного панкреатиту.
63. Симптоми і синдроми хронічного гепатиту.

64. Симптоми і синдроми хронічного холециститу.
65. Синдром портальної гіпертензії, основні клінічні прояви.
66. Симптоми і синдроми цирозу печінки.
67. Симптоми і синдроми жовчнокам'яної хвороби.
68. Симптоми і синдроми залізодефіцитної анемії.
69. Симптоми і синдроми мегалобластної (вітамін В₁₂- і фолієводефіцитної) анемії.
70. Симптоми і синдроми гемолітичної анемії.
71. Симптоми і синдроми інсулінозалежного цукрового діабету.
72. Симптоми і синдроми інсуліннезалежного цукрового діабету.
73. Ускладнення цукрового діабету, основні клінічні прояви.
74. Симптоми і синдроми дифузійного токсичного зоба.
75. Симптоми і синдроми гіпотиреозу.
76. Симптоми і синдроми ендемічного зоба.
77. Симптоми і синдроми алергічного риніту та алергічного кон'юнктивіту (полінозів).
78. Симптоми і синдроми кропивниці.
79. Симптоми і синдроми ангіоневротичного набряку.
80. Симптоми і синдроми анафілактичного шоку.
81. Симптоми і синдроми лікарської хвороби.
82. Клініко-фармакологічні підходи до лікування атеросклерозу.
83. Клініко-фармакологічні підходи до лікування стабільної стенокардії напруги.
84. Клініко-фармакологічні підходи до лікування інфаркту міокарда.
85. Клініко-фармакологічні підходи до лікування есенціальної артеріальної гіпертензії.
86. Клініко-фармакологічні підходи до лікування симптоматичної артеріальної гіпертензії.
87. Клініко-фармакологічні підходи до лікування гіпертонічних кризів I-го та II-го порядку.
88. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічної серцевої недостатності.
89. Клініко-фармакологічні підходи до лікування ревматизму (гострої ревматичної лихоманки, хронічної ревматичної хвороби серця).
90. Клініко-фармакологічні підходи до лікування ревматоїдного артрити.
91. Клініко-фармакологічні підходи до лікування системного червоного вовчака.
92. Клініко-фармакологічні підходи до лікування остеоартрозу.
93. Клініко-фармакологічні підходи до лікування подагри.
94. Клініко-фармакологічні підходи до лікування остеопорозу.
95. Клініко-фармакологічні підходи до лікування пневмонії.
96. Клініко-фармакологічні підходи до лікування гострого бронхіту.
97. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічного бронхіту.
98. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічного обструктивного бронхіту.
99. Клініко-фармакологічні підходи до лікування бронхіальної астми.
100. Клініко-фармакологічні підходи до лікування гострого пієлонефриту.
101. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічного пієлонефриту.
102. Клініко-фармакологічні підходи до лікування гострого гломерулонефриту.
103. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічного гломерулонефриту.
104. Клініко-фармакологічні підходи до лікування циститу.
105. Клініко-фармакологічні підходи до лікування сечокам'яної хвороби.
106. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічної ниркової недостатності.
107. Клінічна фармакологія гіполіпідемічних ЛП.
108. Клінічна фармакологія антиангінальних ЛП групи нітратів.
109. Клінічна фармакологія β-адреноблокаторів.
110. Особливості використання β-адреноблокаторів при ІХС.
111. Особливості використання β-адреноблокаторів при артеріальній гіпертензії.
112. Клінічна фармакологія антагоністів кальцію.

113. Особливості використання антагоністів кальцію при ІХС.
114. Особливості використання антагоністів кальцію при артеріальній гіпертензії.
115. Клінічна фармакологія інгібіторів АПФ.
116. Особливості використання інгібіторів АПФ при артеріальній гіпертензії та хронічній серцевій недостатності.
117. Клінічна фармакологія діуретиків.
118. Особливості використання діуретиків при артеріальній гіпертензії та хронічній серцевій недостатності.
119. Клінічна фармакологія серцевих глікозидів.
120. Клінічна фармакологія антикоагулянтів і антиагрегантів.
121. Клінічна фармакологія стероїдних протизапальних ЛП.
122. Клінічна фармакологія нестероїдних протизапальних ЛП.
123. Клінічна фармакологія базисних протизапальних ЛП, у тому числі ЛП, що пригнічують проліферацію сполучної тканини.
124. Клінічна фармакологія коректорів метаболізму сполучної тканини.
125. Клінічна фармакологія препаратів урикозуричної дії.
126. Клінічна фармакологія ЛП, що впливають на структуру та мінералізацію кісткової тканини.
127. Принципи раціональної антибіотикотерапії захворювань органів дихальної системи.
128. Клінічна фармакологія бронходилататорів.
129. Клінічна фармакологія інгаляційних глюкокортикостероїдів.
130. Клінічна фармакологія стабілізаторів мембран тучних клітин.
131. Клінічна фармакологія відхаркувальних засобів і муколітиків.
132. Принципи раціональної антибіотикотерапії захворювань органів сечовидільної системи.
133. Особливості застосування імунодепресантів для лікування імунозапальних захворювань нирок.
134. Вплив функціонального стану нирок на клінічну ефективність ЛП.
135. Зміни фармакодинаміки та фармакокінетики ЛП при хронічній нирковій недостатності.
136. Критерії ефективності лікування атеросклерозу та безпеки лікарської терапії.
137. Критерії ефективності лікування стабільної стенокардії напруги та безпеки лікарської терапії.
138. Критерії ефективності лікування інфаркту міокарда та безпеки лікарської терапії.
139. Критерії ефективності лікування есенціальної артеріальній гіпертензії та безпеки лікарської терапії.
140. Критерії ефективності лікування симптоматичної артеріальної гіпертензії та безпеки лікарської терапії.
141. Критерії ефективності лікування гіпертонічних кризів I-го та II-го порядку та безпеки лікарської терапії.
142. Критерії ефективності лікування хронічної серцевої недостатності та безпеки лікарської терапії.
143. Критерії ефективності лікування ревматизму (гострої ревматичної лихоманки, хронічної ревматичної хвороби серця) і безпеки лікарської терапії.
144. Критерії ефективності лікування ревматоїдного артрити та безпеки лікарської терапії.
145. Критерії ефективності лікування системного червоного вовчака та безпеки лікарської терапії.
146. Критерії ефективності лікування остеоартрозу та безпеки лікарської терапії.
147. Критерії ефективності лікування подагри та безпеки лікарської терапії.
148. Критерії ефективності лікування остеопорозу та безпеки лікарської терапії.
149. Критерії ефективності лікування пневмонії та безпеки лікарської терапії.

150. Критерії ефективності лікування гострого бронхіту та безпеки лікарської терапії.
151. Критерії ефективності лікування хронічного бронхіту та безпеки лікарської терапії.
152. Критерії ефективності лікування хронічного обструктивного бронхіту та безпеки лікарської терапії.
153. Критерії ефективності лікування бронхіальної астми та безпеки лікарської терапії.
154. Критерії ефективності лікування гострого пієлонефриту та безпеки лікарської терапії.
155. Критерії ефективності лікування хронічного пієлонефриту та безпеки лікарської терапії.
156. Критерії ефективності лікування гострого гломерулонефриту та безпеки лікарської терапії.
157. Критерії ефективності лікування хронічного гломерулонефриту та безпеки лікарської терапії.
158. Критерії ефективності лікування циститу та безпеки лікарської терапії.
159. Критерії ефективності лікування сечокам'яної хвороби та безпеки лікарської терапії.
160. Критерії ефективності лікування хронічної ниркової недостатності та безпеки лікарської терапії.
161. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічного атрофічного гастриту (тип А).
162. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічного хелікобактер-асоційованого гастриту (тип В).
163. Клініко-фармакологічні підходи до лікування виразки шлунка.
164. Клініко-фармакологічні підходи до лікування виразки дванадцятипалої кишки.
165. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічного панкреатиту.
166. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічного гепатиту.
167. Клініко-фармакологічні підходи до лікування хронічного холециститу.
168. Клініко-фармакологічні підходи до лікування портальної гіпертензії.
169. Клініко-фармакологічні підходи до лікування цирозу печінки.
170. Клініко-фармакологічні підходи до лікування жовчно-кам'яної хвороби.
171. Клініко-фармакологічні підходи до лікування залізодефіцитної анемії.
172. Клініко-фармакологічні підходи до лікування мегалобластної (вітамін В₁₂- і фолієводефіцитної) анемії.
173. Клініко-фармакологічні підходи до лікування інсулінозалежного цукрового діабету.
174. Клініко-фармакологічні підходи до лікування інсуліннезалежного цукрового діабету.
175. Клініко-фармакологічні підходи до лікування ускладнень цукрового діабету.
176. Клініко-фармакологічні підходи до лікування дифузійного токсичного зоба.
177. Клініко-фармакологічні підходи до лікування гіпотиреозу.
178. Клініко-фармакологічні підходи до лікування ендемічного зоба.
179. Клініко-фармакологічні підходи до лікування алергічного риніту та алергічного кон'юнктивіту (полінозів).
180. Клініко-фармакологічні підходи до лікування кропивниці.
181. Клініко-фармакологічні підходи до лікування ангіоневротичного набряку.
182. Клініко-фармакологічні підходи до лікування анафілактичного шоку.
183. Клініко-фармакологічні підходи до лікування лікарської хвороби.
184. Антихелікобактерна терапія. Схеми ерадикації Н. рylorі і клініко-фармакологічна характеристика ЛП, які входять у ці схеми.
185. Клінічна фармакологія антацидів.
186. Клінічна фармакологія блокаторів Н₂-рецепторів гістаміну та селективних М₁-блокаторов.
187. Клінічна фармакологія інгібіторів протонної помпи.
188. Клінічна фармакологія антидіарейних ЛП.
189. Клінічна фармакологія проносних ЛП.

190. Вплив функціонального стану шлунка на клінічну ефективність ЛП.
191. Клінічна фармакологія поліферментних ЛП.
192. Клінічна фармакологія жовчогінних ЛП.
193. Клінічна фармакологія гепатопротекторів.
194. Клінічна фармакологія ЛП для етіотропного лікування захворювань печінки.
195. Зміни фармакокінетики та фармакодинаміки ЛП при захворюваннях печінки.
196. Вплив функціонального стану печінки на клінічну ефективність ЛП.
197. Клінічна фармакологія препаратів заліза.
198. Клінічна фармакологія препаратів інсуліну
199. Клінічна фармакологія пероральних гіпоглікемізуючих ЛП.
200. Клінічна фармакологія препаратів гормонів щитовидної залози, антитиреоїдних ЛП, препаратів йоду.
201. Клінічна фармакологія антигістамінних ЛП.
202. Клінічна фармакологія топічних протиалергічних ЛП.
203. Критерії ефективності лікування хронічного атрофічного гастриту (тип А) і безпеки лікарської терапії.
204. Критерії ефективності лікування хронічного хелікобактер-асоційованого гастриту (тип В) і безпеки лікарської терапії.
205. Критерії ефективності лікування виразки шлунка та безпеки лікарської терапії.
206. Критерії ефективності лікування виразки дванадцятипалої кишки та безпеки лікарської терапії.
207. Критерії ефективності лікування хронічного панкреатиту та безпеки лікарської терапії.
208. Критерії ефективності лікування хронічного гепатиту та безпеки лікарської терапії.
209. Критерії ефективності лікування хронічного холециститу та безпеки лікарської терапії.
210. Критерії ефективності лікування портальної гіпертензії та безпеки лікарської терапії.
211. Критерії ефективності лікування цирозу печінки та безпеки лікарської терапії.
212. Критерії ефективності лікування жовчнокам'яної хвороби та безпеки лікарської терапії.
213. Критерії ефективності лікування залізодефіцитної анемії та безпеки лікарської терапії.
214. Критерії ефективності лікування мегалобластної (вітамін В₁₂- і фолієводефіцитної) анемії та безпеки лікарської терапії.
215. Критерії ефективності лікування інсулінозалежного цукрового діабету та безпеки лікарської терапії.
216. Критерії ефективності лікування інсуліннезалежного цукрового діабету та безпеки лікарської терапії.
217. Критерії ефективності лікування дифузійного токсичного зоба та безпеки лікарської терапії.
218. Критерії ефективності лікування гіпотиреозу та безпеки лікарської терапії.
219. Критерії ефективності лікування ендемічного зоба та безпеки лікарської терапії.
220. Критерії ефективності лікування алергічного риніту та алергічного кон'юнктивіту (полінозів) і безпеки лікарської терапії.
221. Критерії ефективності лікування кропивниці та безпеки лікарської терапії.
222. Критерії ефективності лікування ангіоневротичного набряку та безпеки лікарської терапії.
223. Критерії ефективності лікування анафілактичного шоку та безпеки лікарської терапії.
224. Критерії ефективності лікування лікарської хвороби та безпеки лікарської терапії.
225. Фармацевтична опіка як відповідальність фармацевта за безпеку та ефективність терапії ЛП.

226. Визначення поняття, основні положення сучасної концепції самолікування.
227. Рецептурні та безрецептурні лікарські препарати. Критерії, на підставі яких ЛП відносять до категорії рецептурних або безрецептурних.
228. Практичні функції провізора, які необхідні для здійснення фармацевтичної опіки.
229. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні печії. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
230. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні закріпу. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
231. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні діареї. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
232. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні метеоризму. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
233. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні дисбактеріозу. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
234. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні тривожних станів. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
235. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні астенії. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
236. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні інсомнії. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
237. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні травматичних поразок шкірних покривів (порізи, садна, подряпини, опіки, обмороження). Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
238. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні інфекційних поразок шкірних покривів (герпес губ, акне, поверхневі мікози) і себореї. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
239. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні педикульозу та себореї. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
240. Фармацевтична опіка пацієнтів з варикозним розширенням вен нижніх кінцівок. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
241. Фармацевтична опіка пацієнтів з гемороєм. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
242. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні кашлю. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
243. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні та профілактики риніту. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
244. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні болю в горлі. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
245. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні лихоманки. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
246. Фармацевтична опіка при виборі безрецептурного ЛП для профілактики простудних захворювань.
247. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні суглобного та м'язового болю. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
248. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні болю голови. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
249. Фармацевтична опіка при відпустці безрецептурних ЛП для профілактики та усунення вітамінної недостатності.

250. Фармацевтична опіка осіб літнього та похилого віку. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення для симптоматичного лікування.
251. Особливості застосування безрецептурних препаратів у вагітних і жінок в період лактації. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
252. Фармацевтична опіка дітей у різні періоди розвитку (немовлят, підлітків). Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення для симптоматичного лікування.
253. Клініко-фармацевтичні аспекти взаємодії ЛП із їжею. Шляхи профілактики негативних проявів взаємодії.
254. Клініко-фармакологічні аспекти застосування алкоголю в медицині та особливості його взаємодії із ЛП інших фармакологічних груп.

11. Методи навчання: пояснювально-ілюстративний (мультимедійні лекції з елементами дискусійного спілкування зі здобувачами вищої освіти), репродуктивний, дослідницький, частково-пошуковий (самостійна робота пошукового характеру, робота з літературою). Використовуються також наступні методи навчання: словесні – розповідь, пояснення, бесіда, інструктаж, мікролекція, дискусія; наочні – демонстрація фільмів, лікувально-діагностичних процедур, обладнання (засобів діагностики і лікування), ілюстрацій, медичної документації; практичні методи – демонстрація і курація хворих та фармацевтична опіка пацієнтів; індуктивні методи (обговорення та узагальнення результатів спостережень, клінічних випадків тощо). Перевага надається активним та інтерактивним методам, а також мультимедійному навчанню (мультимедійні лекції, навчальні фільми).

Видами навчальної діяльності при вивченні дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» згідно з навчальним планом є:

- а) лекції;
- б) практичні заняття;
- в) самостійна робота студентів (СРС);
- г) консультації.

Теми лекційного курсу розкривають проблемні питання відповідних розділів дисципліни. Практичні заняття проводяться в аудиторіях кафедри та/або у приміщеннях підрозділів лікувально-профілактичних закладів, які є клінічними базами кафедри, з дотриманням загальноприйнятої структури та етапів проведення:

1. Підготовчий етап (організація заняття, постановка навчальних цілей та їх мотивація, контроль вихідного рівня знань (тестові завдання різного рівня складності, вибіркове або фронтальне опитування з поясненням і уточненням основних положень, принципово важливих питань теми).

2. Основний етап (формування професійних умінь та навичок під час курації пацієнтів, вивчення медичної документації, розв'язання ситуаційних і типових задач практичної діяльності, що безпосередньо або опосередковано стосуються питань фармакотерапії та основ клінічної медицини за темою заняття, в т.ч. ведення профільних хворих під час курації).

3. Заключний етап – контроль кінцевого рівня знань та умінь. Підведення підсумків. Для забезпечення високого рівня підготовки майбутніх фахівців при вивченні дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» використовуються сучасні інтерактивні методи викладання навчальної дисципліни: лекції читаються переважно у форматі

мультимедійних презентацій, під час занять здійснюється on-line доступ до Інтернет-ресурсів, система поточного контролю знань студентів частково проводиться на основі відкритого комп'ютерного тестування, студенти мають можливість користуватися спеціально обладнаним комп'ютерним та симуляційним класами, а також бібліотекою клінічних настанов, довідників, підручників та посібників, періодичних видань та їх електронною базою.

12. Методи контролю. Оцінювання рівня результатів навчальної діяльності студента здійснюється під час поточного та підсумкового контролю. Поточний контроль включає оцінку теоретичних знань, практичних навичок та самостійну роботу. Поточний контроль здійснюється на практичному занятті відповідно до конкретних цілей.

Форми оцінювання поточної навчальної діяльності є стандартизованими та застосовуються такі засоби діагностики рівня підготовки студентів:

- тестування (письмове, комп'ютерне);
- розв'язування ситуаційних та типових задач;
- аналіз і трактування (оцінка) результатів клініко-інструментальних досліджень і параметрів, що характеризують функції організму людини;
- обґрунтування вибору оптимальних лікарських засобів і принципів раціональної фармакотерапії певних захворювань;
- контроль практичних навичок за результатами вирішення практично-орієнтованого завдання.

Під час оцінювання засвоєння кожної теми за поточну навчальну діяльність студенту виставляється середня оцінка за 5-бальною (національною) шкалою. При цьому враховуються усі види робіт, передбачені на занятті та на підготовчому етапі до нього. Самостійну роботу студентів оцінюють також під час поточного контролю на практичному занятті; виконані заздалегідь індивідуальні письмові (в т.ч. тестові) завдання з відповідної теми студенти лишають викладачу на перевірку на початку заняття, а він оцінює їх під час самостійної аудиторної роботи студентів.

13. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою і в терміни, встановлені робочим навчальним планом (індивідуальним навчальним планом студента). Обсяг навчальних питань, які винесені до кінцевого контролю, містить найбільш важливі питання з дисципліни, та не становить всього навчального матеріалу, вивчення якого передбачено навчальною програмою із дисципліни. Екзамен (іспит) – це форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни, що проводиться як контрольний захід. Студент вважається допущеним до екзамену з навчальної дисципліни, якщо він відвідав усі передбачені навчальною програмою дисципліни аудиторні навчальні заняття, виконав усі види робіт, передбачені програмою навчальної дисципліни (в тому числі індивідуальні письмові роботи з тестами за кожною темою, всі підсумкові тестування з кожного змістового модулю) та при її вивченні впродовж семестру (сесії) набрав кількість балів, не меншу за мінімальну. Екзамен з дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» проводиться у змішаній (письмово-усній формі) у період екзаменаційної сесії, відповідно до розкладу. Форма проведення екзамену є стандартизованою і включає контроль теоретичної та практичної підготовки у вигляді виконання тестових завдань, демонстрації рівня володіння практичними навичками і знань теоретичного матеріалу під час відповіді на питання екзаменаційного білету та пояснення результатів 2 задач професійної діяльності, що додаються до екзаменаційного білету.

14. Схема нарахування та розподіл балів, які отримують студенти:

Загальна схема оцінювання				
Сума балів за всі види навчальної діяльності	Шкала ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Нарахування балів	Бали нараховуються таким чином:
		для заліку		
170-200	A	зараховано		<i>Оцінювання знань здобувачів вищої освіти здійснюється за 200-бальною шкалою</i>
155-169	B			
140-154	C			
125-139	D			
111-124	E			
60-110	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання		
1-59	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни		

15. Методичне забезпечення

- Навчальний контент.
- Презентації лекцій (мультимедійні), мікролекцій, окремих розділів практичних занять.
- Навчальні таблиці та схеми, зображення, фото (світлини), копії історій хвороб, листів призначень, рецептів та іншої медичної документації.
- Тематичні плани лекцій і практичних занять.
- Методичні розробки для викладачів та методичні вказівки для студентів для підготовки до практичних занять.
- Контрольні питання, проблемні питання, кейси тестових завдань (у т. ч. електронний варіант) для поточного і підсумкового оцінювання знань.
- Електронний банк тестових завдань КРОК Б (у т. ч. книжний варіант у кожного студента).
- Кейси клінічних ситуаційних завдань та проблемних ситуацій для поточного і підсумкового оцінювання знань (у т. ч. електронний варіант) та приклади розв'язування типових задач.

16. Рекомендована література

Основна література

1. Клінічна фармація : підруч. / І.А. Зупанець [та ін.] ; за ред. В.П. Черниха,
2. І.А. Зупанця, І.Г. Купновицької. – Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, а. 2013. – 912 с.
3. Клінічна фармакологія: Підр. для студ. вищих мед. (фармацевт.) навчальних

- закладів IV рівня акредитації /За ред. О.Я. Бабака, О.М. Біловола, І.С.Чекмана.-К.: Медицина, 2010.- 760 с.
4. Фармакотерапія з фармакокінетикою : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. І. В. Кіреєва; Нац. фармац. університет. - Харків: Золоті сторінки, 2019. - 383 с. - (До 100-річчя Національного фармацевтичного університету).
  5. Фармакотерапія: У 2 кн. — Кн. 1: Підручник для фарм. ВНЗ і фарм. ф-тів мед. (фарм.) закладів. — 3-тє вид., перероб. і доп. Затверджено МОН /Самура Б.А., Свінціцький А.С., Колесник Ю.М. та ін.—К., 2012.— 952 с.
  6. Фармакотерапія: У 2 кн.— Кн. 2: Підручник для фарм. ВНЗ і фарм. ф-тів мед. (фарм.) закладів. — 3-тє вид., перероб. і доп. Затверджено МОН / Самура Б.А., Свінціцький А.С., Москаленко В.Ф. та ін. —К., 2012.—792с.
  7. Фармакотерапія: підручник для студентів фарм. факультетів /Під ред. О.В. Крайдашенка, І.Г. Купновицької, І.М. Кліща, В.Г. Лизогуба.– Вінниця: Нова Книга, 2010.– 644с.
  8. Сучасні класифікації та стандарти лікування захворювань внутрішніх органів. Невідкладні стани в терапії / за ред. Ю.М.Мостового.- 21-е вид., доп. і перероб., Київ: Центр ДЗК, 2016.- 688 с. та наступні видання.
  9. Симптоми та синдроми в практичній фармації. Принципи терапії : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / І. А. Зупанець [та ін.] ; за ред. І. А. Зупанця, В. П. Черних ; Нац. фармац. ун-т МОЗ України. - Харків : Золоті сторінки, 2018. - 115 с.
  10. Довідники серії «Бібліотека «Здоров'я України»» для лікарів різних спеціальностей. – К.: ООО «Доктор-Медиа». – 2012 та наступні роки (в т.ч. електронні версії).
  11. Фармакотерапія: підруч. для студ. фармац. ф-тів / [Крайдашенко О. В. та ін.; за заг. ред. О. В. Крайдашенка та ін.]. - Вид. 2-ге. - Вінниця : Нова Книга, 2013. - 643, [8] с.
  12. Клінічна фармакологія: навч. посіб. / Є. І. Шоріков, Г. І. Шумко, О. С. Хухліна [та ін.]. - Вінниця: Нова кн., 2019. - 510 с.
  13. Компендиум 2016 –лекарственные препараты / под ред. В.Н. Коваленко. –Київ: Морион, 2016. –2448 с. та наступні видання (в т.ч. версія Compendium on-line). Наказ МОЗ України №1081 від 16.12.2010 р. «Про затвердження Переліку лікарських засобів, дозволених для застосування в Україні, які відпускаються без рецептів з аптек та їх структурних підрозділів».
  14. Основи клінічної медицини: симптоми та синдроми в практичній фармації : навч. посіб. / І.А. Зупанець, С.Б. Попов, Ю.С. Рудик та ін. ; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця. – Х. : Золоті сторінки, 2010. – 92 с.
  15. ОТС™: ответственное самолечение / Под ред. И.А. Зупанца, И.С. Чекмана. — 6-е изд., перераб. и доп. — Киев : Фармацевт Практик, 2010. — 208 с.
  16. Основи внутрішньої медицини : підруч. для студ. вищ. мед. навч. закладів. Т.1 / В.Г. Передерій, С.М. Ткач. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 640 с.
  17. Основи внутрішньої медицини [Текст] : підруч. для студ. вищ. мед. навч. закладів. Т. 2 / В.Г. Передерій, С.М. Ткач. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 784 с.
  18. Опекa пациента в практике врача и провизора. Руководство по применению лекарственных средств: пособие / под ред. И.А. Зупанца, В.П. Черных. – К.: Украинский медицинский вестник, 2011. – 480 с.

Додаткова література

1. Актуальні питання алергології в практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів, лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти/ ред.: Ю.В.Вороненко, О.Г.Шекера, Л.В.Кузнецова. - Київ: Видавець Заславський О.Ю., 2016.- 322 с.
2. Актуальні питання акушерства у практиці сімейного лікаря : навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти / Ю.

- В. Вороненко [та ін.]; за ред. Ю.В. Вороненка та ін. ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л. Шупика, Ін-т сімейн. медицини. - Київ : Заславський О.Ю., 2016. - 346 с. : іл., табл. - (Сімейна медицина). - Бібліогр.: с. 323-333.
3. Актуальні питання внутрішніх хвороб у практиці сімейного лікаря : навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти / Ю. В. Вороненко [та ін.]; за ред. Ю. В. Вороненка, О.Г. Шекери, Л.В. Хімїон ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П. Л. Шупика . - Київ : Заславський А.Ю., 2018. - 600 с. : табл., іл. - (Сімейна медицина). - Бібліогр.: с. 592-600.
  4. Актуальні питання геронтології і геріатрії у практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти /за ред. Ю.В. Вороненка, О.Г. Шекери, Л.А. Стаднюка.- Київ: Видавець Заславський О. Ю., 2015. -530 с.
  5. Актуальні питання нервових хвороб у практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти /за ред. Ю.В. Вороненка, О.Г.Шекери, Н.К. Свиридової. - Київ: Видавець Заславський О.Ю., 2015.-240 с.
  6. Актуальні питання нефрології в практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти /за ред. Ю.В. Вороненка, О.Г. Шекери, Д.Д. Іванова. - Київ: Видавець Заславський О.Ю., 2015.-328с.
  7. Актуальні питання педіатрії у практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти /за ред. Ю.В. Вороненка, О.Г. Шекери, В.В. Бережного.- Київ: Видавець Заславський О. Ю., 2015. – 342 с.
  8. Актуальні питання психіатрії у практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів- слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти / Ю. В. Вороненко [та ін.] ; за ред.: Ю. В. Вороненко, О. Г. Шекери, В. Д. Мішиєва ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л. Шупика, Ін-т сімейн. медицини. - Київ : Заславський О.Ю., 2018. - 142 с. : іл. - (Сімейна медицина). - Бібліогр.: в кінці розд.
  9. Актуальні питання фтизіатрії у практиці сімейного лікаря: навчальний посібник /ред.: Ю.В.Вороненко, О.Г.Шекера, Ю.І.Фещенко.-Київ: Видавець Заславський О.Ю., 2016. – 166 с.
  10. Акушерство і гінекологія: у 2 книгах. — Книга 1. Акушерство: підручник (ВНЗ III—IV р. а.) / В.І. Грищенко, М.О. Щербина, Б.М. Венцківський та ін.; за ред. В.І. Грищенко, М.О. Щербини. — 3-є вид., випр.. К: ВСВ «Медицина», 2017. – 424 с.
  11. Акушерство и гинекология: в 2 книгах. — Книга 2. Гинекология: учебник (ВУЗ III—IV ур. а.) / В.И. Грищенко, Н.А. Щербина, Б.М. Венцковский и др.; под ред. В.И. Грищенко, Н.А. Щербины. - 2-е изд., испр. - К: ВСИ «Медицина», 2012. – 416 с.
  12. Баран С.В. Невідкладні стани у внутрішній медицині /С.В. Баран. - 3-є вид., випр.- Київ: Медицина, 2015.-136 с.
  13. Безопасное обезболивание в стоматологии : [учебное пособие для студентов стоматологических факультетов и слушателей факультетов последипломного образования медицинских вузов, врачей-стоматологов ...] / С. А. Рабинович [и др.] ; Моск. гос. мед.-стоматол. ун-т им. А.И. Евдокимова. - Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2018. - 154 с.
  14. Бойко Т.І. Клінічні лабораторні дослідження: підручник для студентів вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів /Т.І. Бойко. - 2-ге вид., перероб. і доп.- Київ: ВСВ Медицина, 2015. – 351 с.
  15. Боль в суставах : руководство / К. В. Котенко [и др.]. - Москва : ГЭОТАР-Медиа, 2018. - 550 с. : табл., ил. - (Библиотека врача- специалиста. Неврология. Ревматология. Травматология. Физиотерапия).
  16. Бронхиальная астма. Современный взгляд на проблему / Н. М. Ненашева. - Москва

- : ГЭОТАР-Медиа, 2018. - 303 с. : табл., ил. - (Бібліотека врача-спеціаліста. Аллергологія-імунологія. Пульмонологія. Терапія).
17. Бронхіальна астма у дітей : навчальний посібник / В. Г. Майданник [та ін.]; за ред. В. Г. Майданника, О. І. Сміяна ; Сум. держ. ун-т. - Суми : Сум. держ. ун-т, 2017. - 243 с.
  18. Вегетативні дисфункції у дітей. Пароксизмальна вегетативна недостатність / В. Г. Майданник [та ін.]. - Київ : Логос , 2017. - 300 с.
  19. Внутренняя медицина с клинической фармакологией: болезни крови: учеб. пособие / Харьк. нац. ун-т им. В. Н. Каразина ; сост.Ф. М. Абдуева [и др.]; под ред. Н. И. Яблучанского,В. Н. Савченко. -Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2016. –198 с.
  20. Внутренняя медицина с клинической фармакологией: болезни легких: учеб. пособие / Харьк. нац. ун-т им. В. Н. Каразина ; сост. О. Ю. Бычкова [и др.] ; под. ред. Н. И. Яблучанского,В. Н. Савченко. -Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2016. -193с.
  21. Внутренняя медицина с клинической фармакологией: эндокринные болезни : учеб. пособие / сост.О. Ю. Бычкова [и др.]; под. ред Н. И. Яблучанского,В. Н. Савченко ; Харьк. нац. ун-т им. В. Н. Каразина. -Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2016. -249с.
  22. Внутрішні хвороби: у 2 частинах. Частина 1. Розділи 1—8: національнийспідручник / Л.В. Глушко, С.В. Федоров, І.М. Скрипник та ін. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 680 с.
  23. Внутрішні хвороби: у 2 частинах. Частина 2. Розділи 9—24: національний підручник / Л.В. Глушко, С.В. Федоров, І.М. Скрипник та ін. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 584 с.
  24. Врожденные пороки сердца у взрослых. Синдром Эйзенменгера / Л. Ф. Коноплева. - Київ : Книга плюс, 2016. - 160 с. : табл., ил. - Бібліогр.: с. 149-160.
  25. Грип, гострі респіраторні захворювання та їх ускладнення: навч.посіб. для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закл. (ф-тів) післядипломної освіти МОЗ України / В.Л. Савицький, В.І. Трихліб, Г.В. Осьодло [таін.].– Київ: СПД Чалчинська Н.В., 2016.–206с. – (Бібліотека військового лікаря).
  26. Грип сезонний і пандемічний : [методичні рекомендації для лікарів загальної практики/ сімейної медицини, фахівців профілактичної медицини, інтернів, студентів старших курсів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації] / В. П. Малий . - Киев : Тип. ТОВ OLFA, 2017. - 63 с.
  27. Дашук,А.М. Венерические болезни (Инфекционные болезни, передающиеся половым путем) /А.М. Дашук. - Харьков: С.А.М., 2016. – 271 с.
  28. Дашук А. М. ВИЧ/СПИД инфекция: монография / А. М. Дашук, Л. И. Черникова. - Харьков: С.А.М., 2015. - 245 с.
  29. Денисюк В.І., Денисюк О.В. Доказова внутрішня медицина: Підручник для студентів вищих мед. навч. закладів III–IV рівнів акред. – Вінниця: ДПДКФ, 2011. – 928 с.
  30. Дитяча імунологія: підручник (ВНЗ IV р. а.) / Л.І. Чернишова, А.П. Волоха, Л.В. Костюченко та ін.; за ред. Л.І. Чернишової, А.П. Волохи. – К.: ВСВ «Медицина», 2013. – 720 с.
  31. Діагностика та лікування ревматичних захворювань : навчальний посібник / А. С. Свінціцький. - Київ : Медкнига, 2017. - 371 с. : табл., ил. - (Бібліотечка практикуючого лікаря). - Бібліогр.: с. 354-367.
  32. Електронний посібник до вивчення курсу«Клінічна фармакологія та лабораторний супровід для фармакотерапії» / П.М. Полушкін –Д.: ДНУ, 2014. –264с.
  33. Ермоленко Т.И. Гомеопатия: учебное пособие /Т.И. Ермоленко, Л.Т. Киричек, С.Я. Ананько.- Харьков: ХНМУ, 2015. – 180 с.
  34. Загальна хірургія: підручник (ВНЗ IV р. а.) / С.Д. Хіміч, М.Д. Желіба, І.Д. Герич та ін.; за ред. С.Д. Хіміча, М.Д. Желіби. — 3-є вид., переробл. і допов. – К.: ВСВ «Медицина», 2018. – 608 с.
  35. Застосування інноваційних технологій в хірургічному лікуванні гнійно-

- некротичних ран м'яких тканин / О. М. Петренко [та ін.]. - Київ : LAT and K, 2018. - 254 с.
36. Захворювання периферичної нервової системи : підручник для практикуючих лікарів, для студентів медичних вузів: у 3 т. / І. Л. Довгий; за ред. Н.К. Свиридової. - Київ : Білоцерк. книжк. ф-ка, 2016. Т. 2. - 2016. - 523 с.
37. Збірник клінічних рекомендацій : Дитячий лікар / Вид. дім "Здоров'я України. Мед. вид.". - Київ : Прінтінг Індастрі, 2017. - 96 с. : табл., іл. - (Здоров'я нації - добробут держави).
38. Зозуляк В.І. Фтизіатрія: Навч. посібник. - Івано-Франківськ, 2006. - 100 с.
39. Інсульт : інформація для всіх, кого це стосується / авт.-уклад.: Гуляєв Д. В. [та ін.], ред. М.Є. Поліщук ; Укр. асоц. боротьби з інсультом [та ін.]. - 5-те вид., переробл. та допов. - Київ : Гуляєв Д.В., 2017. - 66 с.
40. Іванов Д.Д. Нефрологія в практиці сімейного лікаря: навчально-методичний посібник / Д.Д. Іванов, О.М. Корж. - 3-тє вид., перероб. і доп. - Донецьк: Видавець Заславський О.Ю., 2014. - 463 с.
41. Ілько А.А. Анестезіологія, інтенсивна терапія і реаніматологія: навчальний посібник / А.А. Ілько. - Київ: ВСВ Медицина, 2014. - 263 с.
42. Імунопрофілактика інфекційних хвороб: навчально-методичний посібник / Л.І. Чернишова, Ф.І. Лапій, А.П. Волоха та ін. — 2-е видання. - К.: ВСВ «Медицина», 2019. - 320 с.
43. Інтенсивна терапія гострих отруєнь: Навч. посібник / А.В. Говенко, Р.М. Кішко, Т.М. Левченко, Г.П. Хитрий; за ред. проф. В.І. Зубкова. - К.: ЗАТ «Віпол», 2010. - 188 с.
44. Інфекційні хвороби: підручник / В.М. Козько, Г.О. Соломенник, К.В. Юрко та ін. - К.: ВСВ «Медицина», 2019. - 312 с.
45. Інфекційні хвороби в дітей: національний підручник / ред.: С.О. Крамарьов, О.Б. Надрага. - Київ: ВСВ Медицина, 2016. - 392 с.
46. Інфекційні хвороби у дітей: підручник для лікарів-інтернів, слухачів післядипломної медичної освіти, дитячих інфекціоністів, педіатрів, а також студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації / Л.І. Чернишова та ін. ; за ред. Л.І. Чернишової. - Київ : Медицина, 2016. - 1015 с.
47. Инфузионная терапия при критических состояниях / Под ред. В.В. Суслова. - К.: Логос, 2010. - 274 с.
48. Кайдашев, И.П. Гиперчувствительность к лекарственным препаратам: рук. для врачей / И. П. Кайдашев. - Киев : Медкнига, 2016. - 287 с.
49. Кардіоваскулярний ризик та ревматологічні захворювання (кардіоревматологічний синдром) / О. В. Курята, О. Ю. Сіренко ; Дніпропетр. мед. акад. МОЗ України. - Дніпро : Герда, 2017. - 87 с.
50. Катеренчук І.П. Клінічне тлумачення й діагностичне значення лабораторних показників у загальнолікарській практиці: навчальний посібник / І.П. Катеренчук. - Київ: Медкнига, 2015. - 223 с.
51. Катцунг Б.Г. Базисная и клиническая фармакология: В 2т. Том 1. Пер. с англ. - 2-е изд. перераб. и доп. - М.: СПб.: Издательство Бином, Издательство «Диалект», 2007. - 648 с.; Том 2. - М.: СПб.: Издательство Бином, Издательство «Диалект», 2008. - 672 с.
52. Кіцера О. Клінічна оториноларингологія. - Львів, 2006. - 531 с.
53. Клиническая иммунология и аллергология с возрастными особенностями: учебник (ВУЗ IV ур. а.) / В.Е. Казмирчук, Л.В. Ковальчук, Д.В. Мальцев. — 2-е изд., перераб. и доп. - К.: ВСИ «Медицина», 2012. - 520 с.
54. Клиническая фармакология и фармакотерапия: Учебник, 3-е издание / Под ред. В.Г. Кукеса, А.К. Стародубцева. - М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. - 832 с.
55. Клінічна фармакологія та фармакотерапія в стоматології: Навч. посіб. для мед. унів., інст., акад. Рекомендовано Вченою радою НМАПО імені П.Л.Шупика / Мазур І.П., Хайтович М.В., Голопихо Л.І. — К., 2018. — 376 с.
56. Клінічна фармакологія та фармакотерапія в стоматології: навчальний посібник /

- І.П. Мазур, М.В. Хайтович, Л.І. Голопихо. — 2-е видання. —К.: ВСВ «Медицина», 2019. — 376 с.
57. Клінічна фармакологія невідкладних станів у практиці стоматолога: навчальний посібник (IV р. а.) / О.М. Біловол, Л.Р. Боброннікова, І.І. Вакалюк та ін.; за ред. О.М. Біловола. — К.: ВСВ «Медицина», 2018. — 296 с.
58. Клінічна фармакологія: Посібник для практ. занять / Самура Б.Б., Крайдашенко О.В., Галаєва Я.Ю., Нальотов С.В., Грінь А.К. та ін.: Донецький НМУ.—Донецьк: Вебер, 2009. — 181 с.
59. Клінічна фармакологія та фармакотерапія в ревматології: посіб. для студ.ВМЗ, лікарів, провізорів / М. П. Красько [та ін.] ; Запоріж. держ. мед. ун-т. -2-ге вид., доопрац. та допов. -Запоріжжя : ЗДМУ, 2016. -319 с.
60. Клиническая фармакология в кардиологии: учебное пособие /под ред. А.А. Опарина; ХМАПО. — Х.: Факт, 2013.— 107 с.
61. Лекарственная токсикология: учебник-справочник /ред.: С.М. Дроговоз, В.Д. Лукьянчук, Б.С. Шейман.-Харьков: Титул, 2015.- 592 с.
62. Мавродий В.М. Справочник по неотложной и интенсивной терапии: программы успешной практики для грамотных врачей / В.М. Мавродий. - 5-е изд., перераб. и доп.- Киев: Издатель Заславский А.Ю., 2016.- 270 с.
63. Медицина невідкладних станів: Екстрена (швидка) медична допомога: підручник (ВНЗ IV р. а.) / І.С. Зозуля, В.І. Боброва, Г.Г. Роцін та ін.; за ред. І.С. Зозулі. — 3-є вид., перероб. і допов.. — К.: ВСВ «Медицина», 2017. - 960 с.
64. Методичні вказівки до практичних занять для студентів 4-го курсу з дисципліни «Внутрішня медицина» Модуль 1: Основи внутрішньої медицини (гастроентерологія, пульмонологія, гематологія) /Укладачі: О.В. Орловський, Л.Н. Приступа, В.Ф. Орловський, В.В. Лаба, В. Г. Псарьова, Н. В. Деміхова, Н.М. Кириченко, Ю.О. Атаман, О.С. Погорелова. — Суми: Вид-во СумДУ, 2010. - 67с.
65. Надання екстреної медичної допомоги хворим з гострим коронарним синдромом на догоспітальному етапі : навчальний посібник / Б. М. Голдовський [та ін.] ; Запоріж. мед. акад. післядиплом. освіти МОЗ України, Каф. медицини невідклад. станів. - Запоріжжя : "ВБ "Керамист", 2018. - 147 с.
66. Настанова з кардіології / За ред. В.М. Коваленка. — К.: МОРІОН, 2009. — 1368 с.
67. Неблагоприятные побочные эффекты лекарственных средств / А.Б. Зборовский, И.Н. Тюренков, Ю.Б. Белоусов. —М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2008. —656 с.
- 68.** Невідкладна інфектологія: навчальний посібник (ВНЗ III—IV р. а.) / В.М. Козько, А.В. Бондаренко, Г.О. Соломенник та ін.; за ред. В.М. Козька. — 2-е вид. — К.: ВСВ «Медицина», 2018. - 120 с.
69. Невідкладні стани в педіатричній практиці /Ю.В. Марушко [та ін.].-Київ: Медицина, 2016. — 401 с.
70. Неврология: учебник (ВУЗ IV ур. а.) / И.А. Григорова, Л.И. Соколова, Р.Д. Герасимчук и др.; под ред. И.А. Григоровой, Л.И. Соколовой. — К: ВСИ «Медицина», 2016. — 680 с.
71. Неврология з нейростоматологією: навчальний посібник (ВНЗ III—IV р. а.) / Л.І. Соколова, О.А. Мяловицька, Т.І. Ілляш та ін.; за ред. Л.І. Соколової, Т.І. Ілляш. — К.: ВСВ «Медицина», 2018. — 128 с.
72. Нейрохірургія: навчальний посібник / В.О. П'ятикоп, І.О. Кутовий, А.В. Козаченко та ін. —К.: ВСВ «Медицина», 2019. — 152 с.
73. Новітні досягнення в аритмології для лікарів за спеціальностями "кардіологія", "внутрішні хвороби", "неврологія", "загальна практика - сімейна медицина" : збірник лекцій / авт.-уклад.: О. С. Сичов [та ін.]; за ред. О. С. Сичова ; Ін-т кардіології ім. М. Д. Стражеска НАМН України [та ін.]. - Київ : Четверта хвиля, 2018. - 223 с.

74. Окорочков А.Н. Руководство по лечению внутренних болезней: Том 1. Лечение болезней органов дыхания.- 3-е изд., перераб. и доп.-М.: Медицинская литература, 2008. – 384с.
75. Окорочков А.Н. Руководство по лечению внутренних болезней: Том 2. Лечение болезней органов пищеварения. Лечение болезней пищевода, желудка, кишечника. -3-е изд., перераб. и доп.- М.: Медицинская литература, 2009.– 416 с.
76. Окорочков А.Н. Руководство по лечению внутренних болезней: Том 3. Лечение болезней печени, желчных путей, поджелудочной железы. - 3-е изд., перераб. и доп.-М.: Медицинская литература, 2010.– 336 с.
77. Окорочков А.Н. Руководство по лечению внутренних болезней: Том 4. Лечение ревматических болезней. - 3-е изд., перераб. и доп.-М.: Медицинская литература, 2013. – 636 с.
78. Основи клінічної медицини: симптоми та синдроми в практичній фармації: навч. посіб. / І.А. Зупанець, С.Б. Попов, Ю.С. Рудик та ін.; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця. – Х.: Золоті сторінки, 2010. – 92 с.
79. Основы клинической фармакологии и рациональной фармакотерапии /под ред. Ю.Б. Белоусова, М.В. Леоновой – М.: Бионика, 2002. – 368 с.
80. Основи перинатальної медицини: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів - медичних університетів, інститутів й академій / М. О. Щербина, О. О. Кузьміна. - Київ : Медицина , 2017. - 151 с.
81. Офтальмологія: учебник (ВУЗ IV ур. а.) / Г.Д. Жабоедов, Р.Л. Скрипник, Т.В. Баран и др.; под ред. Г.Д. Жабоедова, Р.Л. Скрипник. – К.: ВСИ «Медицина», 2011. – 448 с.
82. Офтальмологія: підручник для студентів медичних коледжів, училищ та інститутів медсестринства за спеціальністю "Медсестринство" / Г. Д. Жабоедов [та ін.] ; за ред.: Г. Д. Жабоедова, Р. Л. Скрипник. - Київ : Медицина, 2018. - 294 с.
83. Офтальмологія: практикум: навчальний посібник (ВНЗ IV р. а.) / Г.Д. Жабоедов, В.В. Кіреєв. – К.: ВСВ «Медицина», 2012. – 280 с.
84. Паліативна та хоспісна допомога хворим на туберкульоз: навчальний посібник (ВНЗ IV р. а.) / Ю.І. Фещенко, В.М. Князевич, О.М. Разнатовська, Н.А. Гріцова. – К.: ВСВ «Медицина», 2017. – 128 с.
85. Педіатрія: національний підручник / ред.: Т.О. Крючко, О.Є. Абатуров. -2-ге вид., випр. - Київ: ВСВ Медицина, 2016. – 206 с.
86. Педіатрія: підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації / О. В. Тяжка [та ін.]; за ред. О. В. Тяжкої; Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця МОЗ України. - 5-те вид., випр. та допов., оновлеє. - Вінниця : Нова кн., 2018. - 1150 с.
87. Передерій В.Г., Ткач С.М. Основи внутрішньої медицини. У 2-х томах.–Вінниця: Нова книга, 2009. – Т 1. – 640с.; Т 2.– 784 с.
88. Персоніфікований підхід до лікування хвороб органів кровообігу на основі доказової медицини : збірник лекцій Української кардіологічної школи імені академіка М.Д. Стражеска / Асоц. кардіологів України, Ін-т кардіології ім. М.Д. Стражеска НАМН України ; за ред. В. М. Коваленко. - Київ: Четверта хвиля, 2017. - 128 с.
89. Перша медична (екстрена) допомога з елементами тактичної медицини на догоспітальному етапі в умовах надзвичайних ситуацій /ред.В.С.Тарасюк. - Київ: Медицина, 2015. – 367 с.
90. Петров В.И. Клиническая фармакология и фармакотерапия в реальной врачебной практике: мастер-класс: учебник.- М.: ГЭОТАР-Медиа, 2011. – 872 с.
91. Побочное действие лекарств: учебник-справочник / С.М. Дроговоз, А.П. Гудзенко, Я.А. Бутко, В.В. Дроговоз. –Харьков: «СИМ», 2010. –480 с.
92. Порушення серцевого ритму та провідності: навчальний посібник для самопідготовки до клінічного практичного заняття з внутрішньої медицини для

- студентів V, VI курсів медичного факультету / М. В. Рішко [та ін.]; Ужгор. нац. ун-т, Закарпат. обл. т-во терапевтів та кардіологів. - Ужгород : Ліра, 2017. - 236 с.
93. Практикум із внутрішньої медицини: Терапія: навчальний посібник/ ред. О.С. Стасишин. - Київ: ВСВ Медицина, 2015. – 255 с.
94. Практическая кардиоанестезиология = A Practical Approach to Cardiac Anesthesia / ред.: Ф. А. Хенсли [и др.] ; пер. с англ.: Е. А. Хоменко [и др.] ; науч. ред.: Ю. А. Шнейдер [и др.]. - 5-е изд. - Москва : МИА, 2017. - 1083 с.
95. Практичні навички в роботі лікаря загальної практики-сімейної медицини при наданні невідкладної допомоги: навчальний посібник [для лікарів-інтернів, слухачів курсів удосконалення післядипломної освіти, лікарів усіх спеціальностей] / Запоріж. мед. акад. післядиплом. освіти МОЗ України, Каф. медицини невідклад. станів ; склали: Б. М. Голдовський [та ін.]. - Запоріжжя : ЗМАПО МОЗ України, 2017. - 143 с.
96. Пропедевтика внутрішніх хвороб /Ю.І. Децик, Є.М. Нейко, Л.А. Пиріг та ін.; за ред. Ю.І. Децика. – К.: Здоров'я, 2000.– 504 с.
97. Пропедевтична педіатрія: підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації / В. Г. Майданник [та ін.]. - 2-ге вид., випр. та допов. - Вінниця : Нова кн., 2018. - 871 с.
98. Професійні хвороби: підручник (ВНЗ IV р. а.) / В.А. Капустник, І.Ф. Костюк, Г.О. Бондаренко та ін.; за ред. В.А. Капустника, І.Ф. Костюк. — 5-е вид., випр. - К.: ВСВ «Медицина», 2017. - 536 с.
99. Психіатрія. Еталони практичних навичок: навчальний посібник / В. Д. Мішиєв, В. Ю. Омелянович, Є. Г. Гриневич ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л. Шупика. - Київ : Медінформ, 2018. - 173 с.
100. Психіатрія та наркологія в загальній медичній практиці: навчальний посібник / Г.М. Кожина, Н.О. Марута, Л.М. Юр'єва та ін. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 344 с.
101. Рациональная антимикробная фармакотерапия: Рук. для практикующих врачей /В.П. Яковлев, С.В. Яковлев и др.; Под общ. ред. В.П. Яковлева, С.В. Яковлева. –М.: Литтерра, 2003. – 1008 с.
102. Рациональная фармакотерапия. Справочник терапевта: рук. для практикующих врачей: Л.И.Дворецкий, П.Р. Абакарова, Н.С. Алексеева и др.–М.: Литтерра, 2010. – 976 с.
103. Рациональна фармакотерапія хронічних захворювань печінки: довід. для практик. лікарів / ред. М. Б. Щербиніна. -Київ: ТОВ "Бібліотека "Здоров'я України", 2015. - 442 с.
104. Розробка локального протоколу паліативної медичної допомоги при лікуванні хронічного больового синдрому : (методичні рекомендації) / Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л. Шупика [та ін.] ; уклад.: Л.Ф. Матюха [та ін.]. - Київ: Наша родина плюс, 2016. - 38 с.
105. Руководство по скорой медицинской помощи /Под ред. С.Ф. Багненко, А.Л. Вёрткина, А.Г. Мирошниченко, М.Ш. Хубутии.- М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. – 816 с.
106. Семейная медицина: в 3 книгах. — Книга 1. Общие вопросы семейной медицины: учебник (ВУЗ IV ур. а.) / О.Н. Гирина, Л.М. Пасиешвили, Г.С. Попик и др.; под ред. О.Н. Гириной, Л.М. Пасиешвили, Г.С. Попик. – К.: ВСИ «Медицина», 2015. – 672 с.
107. Семейная медицина: в 3 книгах. — Книга 2. Симптомы и синдромы в клинике внутренних болезней: учебник (ВУЗ IV ур. а.) / Л.С. Бабинец, О.Н. Барна, С.В. Билецкий и др.; под ред. О.Н. Гириной, Л.М. Пасиешвили. – К.: ВСИ «Медицина», 2016. - 488 с.
108. Серцево-судинні захворювання. Класифікація, стандарти діагностики та лікування / Всеукр. асоц. кардіологів ; За ред. В. М. Коваленка [та ін.]. - 3-те вид., переробл. і допов. - Київ : Моріон, 2018. - 223 с.
109. Симптоми і синдроми у хірургії: навчальний посібник /ред.: І.Д. Герич, С.Д. Хіміч. -Київ: ВСВ Медицина, 2016. – 304 с.
110. Синдром зригувань і блювання в дітей : навчально-практичний посібник / В. В.

- Бережний [та ін.]; ред.: В. В. Бережний, В. Ф. Рибальченко. - Хмельницький : Сторожук О.В., 2017. - 270 с.
111. Синдром подразненого кишечника: причини розвитку, діагностика, лікування : навчальний посібник / Ю. М. Степанов, І. Я. Будзак ; Укр. центр наук.-мед. інформації та патент.-ліценз. роботи. - Київ : Заславський О.Ю., 2017. - 113 с.
112. Сімейна медицина: у 3 книгах. — Книга 3. Спеціальна частина. Поліпрофільність загальної лікарської практики: підручник (ВНЗ IV р. а.) / Л.С. Бабінець, П.А. Бездітко, С.А. Бондар та ін.; за ред. О.М. Гиріної, Л.М. Пасієшвілі. – К.: ВСВ «Медицина», 2017. – 680 с.
113. Сімейна медицина: у 3 кн. Кн. 2: Симптоми і синдроми у клініці внутрішніх хвороб: підручник /за ред. О.М. Гиріної, Л.М. Пасієшвілі. - Київ: ВСВ Медицина, 2016. – 456 с.
114. Современные методы исследования сердца, сосудов и органов дыхания : учебное пособие для студентов высших медицинских учреждений, врачей-интернов, семейных врачей / Т. С. Оспанова [и др.]; под ред. Т. С. Оспановой ; Харьк. нац. мед. ун-т, Харьк. мед. акад. последиплом. образования. - Харьков : Бровин А.В., 2017. - 163 с.
115. Справочник врача семейной медицины. Стандарты диагностики и лечения инфекционных и паразитарных заболеваний / сост. И.Б. Ершов.- Киев: Издатель Заславский А.Ю., 2015. – 440 с.
116. Степаненко В.І. Дерматологія і венерологія / В.І. Степаненко, А.І. Чоботарь, С.О. Бондарь. - Київ: Медицина, 2015. – 336 с.
117. Стоматологія: у 2 книгах. — Книга 1: підручник (ВНЗ III—IV р. а.) / М.М. Рожко, З.Б. Попович, В.Д. Куроедова та ін.; за ред. М.М. Рожка. – К.: ВСВ «Медицина», 2012. – 872 с.
118. Стоматологія: у 2 книгах. — Книга 2: підручник (ВНЗ III—IV р. а.) / М.М. Рожко, І.І. Кириленко, О.Г. Денисенко та ін.; за ред. М.М. Рожка. — 2-е вид. - К.: ВСВ «Медицина», 2018. – 992 с.
119. Теоретичні основи клініко-економічного аналізу в медицині та фармації: навчальний посібник. - Київ: МП Леся, 2015. – 115 с.
120. Терапевтична стоматологія : у чотирьох томах : підручник для студентів стоматологічних факультетів вищих навчальних закладів - медичних університетів, інститутів й академій / М. Ф. Данилевський [та ін.] ; ред. А. В. Борисенко. - 2-е вид., переробл. і допов. - Київ : Медицина, 2018 - . Т. 3 : Захворювання пародонта. - 2018. - 623 с.
121. Тодоріко Л.Д. Основні синдроми й методи обстеження в пульмонології та фтизіатрії: навчальний посібник /Л.Д. Тодоріко, А.В. Бойко. - Київ: Медкнига, 2013.- 432 с.
122. Тропічні хвороби: навчальний посібник / В.М. Козько, Г.О. Соломенник, К.В. Юрко. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. - 384 с.
123. Фармакогнозія. Гомеопатія. Фітотерапія: навчальний посібник / ред. О.П. Шматенко. - Київ: МП Леся, 2016. – 550 с.
124. Фармакотерапія захворювань слизової оболонки порожнини рота і тканин пародонта : навчальний посібник для студентів вищих медичних навчальних закладів / А. В. Борисенко [та ін.] ; за ред. А. В. Борисенка. - Київ : Медицина, 2018. - 503 с.
125. Фенотипи пневмоній: сучасний погляд на особливості етіології, діагностики та лікування хворих на негоспітальну пневмонію за наявності факторів ризику : навчальний посібник / Т. О. Перцева [та ін.]; Дніпропетр. мед. акад. МОЗ України. - Дніпро : Герда, 2017. - 103 с.
126. Фтизіатрія: учебник /ред. В.И. Петренко.- Киев: ВСИ Медицина, 2016. – 439 с.
127. Функциональные методы диагностики в практике семейного врача: учебное пособие. - Киев: ВСИ Медицина, 2016. – 175 с.: ил.

128. Хирургические болезни: учебник (ВУЗ III—IV ур. а.) / Я.С. Березницкий, А.А. Вильцанюк, Н.Д. Желиба и др.; под ред. П.Д. Фомина, Я.С. Березницкого. – К.: ВСИ «Медицина», 2017. - 432 с.
129. Хирургия детского возраста: базовый учебник /ред.: В.И. Сушко, Д.Ю. Кривченя.- Київ: Медицина, 2015. – 568 с.
130. Хірургічні хвороби: підручник /за ред. П.Д. Фомина, Я.С.Березницького. -Київ: ВСВ Медицина, 2016. – 408 с.
131. Хірургія: підручник у двох томах / Р. О. Сабадишин [та ін.]. - Вінниця : Нова книга, 2018 - Т.1 : Загальна хірургія з основними видами хірургічної патології. Лікування хворого в хірургічному стаціонарі. - 2018. - 782 с.
132. Хронічний панкреатит: клінічно-патогенетичні особливості поєднання з захворюваннями внутрішніх органів та методи медикаментозної корекції / Т. М. Христич [та ін.] ; Буков. держ. мед. ун-т. - Тернопіль : Яворський С.Н., 2017. - 246 с.
133. Шматенко О.П. Психологія і деонтологія у фармації: навчальний посібник / О.П. Шматенко, Н.В. Гончаренко, І.Ф. Гончаренко; ред. О.П. Шматенко.-Київ: МП Леся, 2015. – 132 с.
134. Эндокринология: учебник / под ред. П.Н. Боднара.-2-еизд., перераб. и доп.- Винница: Нова книга, 2016. - 488с.
135. Яковлева, О. О.Клінічна фармакологія лікарських засобів для лікування захворювань органів травлення: навч.-метод. посіб. / О. О. Яковлева, К. В. Півторак, І. В. Феджага. -Вінниця: Нова Книга, 2014. -285 с.
136. Яковлева О.О., Іванова С.А., Семененко І.Ф., Барало Р. П., Вільцанюк І. О., Стопінчук О.В., Семененко С. І. Тактика вибору антибіотиків. - Вінниця: Нова книга, 2014. –224 с.
137. Яковлева О.О., Коновалова Н.В., Косован А.І., Стопінчук О.В., Семененко С.І. Клінічна фармакогенетика. - Вінниця: Нова книга, 2014. –160 с.
138. Яковлева О.А., Семененко І.Ф., Коновалова Н.В., Бугай А.Ф., Семененко С.І., Дорошкевич І.А., Жамба А.О, Витрук Т.К. Клиническая биофармация. - Винница: ВНМУ, 2014. –128 с.
139. Яковлева О.О., Косован А.І., Семененко І.Ф.,Барало Р.П., Коновалова Н.В. Фармакокінетика. - Вінниця: ВНМУ, 2014. –36 с.
140. Яковлева О.О. , Барало Р.П., Косован А.І.Клінічна фармакологія окремих груп лікарських засобівВінниця: Нова книга, 2014 р. -152 с.
143. Rx-index®vademecum. Лікарські засоби для лікування онкологічних захворювань.- Київ: ФармацевтПрактик, 2015.- 1296 с.
144. Katzung B.G. Basic & Clinical Pharmacology. Fourteenth Edition. 2018
145. Pharmacology / [edited by] Karen Whalen ; collaborating editors, Richard Finkel, Thomas A. Panavelil. – Sixth edition. – 2015. (Lippincott illustrated reviews)
146. Merali Z. et al. Comprehensive medical reference and review for the Medical Council of Canada Qualifying Exam Part I and the United States Medical Licensing Exam Step 2. Toronto Notes. 32 Ed. 2016.
147. Nelson’s Pediatric Antimicrobial Therapy, 22nd Edition 2017
148. Antibiotic guidelines 2015-2016 Treatment Recommendations For Adult Inpatients
149. Клиническая фармакология. Общие вопросы клинической фармакологии: практикум: учебное пособие / под ред. В.Г.Кукеса; Д.А.Сычев, Л.С.Долженкова, В.К.П. Прозорова. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2013. – 224 с.
150. Напресенко О.К., Хайтович М.В. Клінічна психофармакологія (навчальний посібник для студентів медичних (фармацевтичних) ВНЗ. 2016. – 174 с.
151. Хайтович М.В. Сучасні уявлення про взаємодію лікарських засобів. Здоров’я України. Тематичний номер «Клінічна фармація». 2015. № 3-4 (8-

9): 6-7. Доступно на <http://health-ua.com>.

151. Хайтович М.В. Транспортёр лікарських засобів глікопротеїн-Р: клінічне значення. Медична наука України. 2016, 1-2. 86-93.

152. Хайтович М.В. Побічні реакції на лікарські засоби: епідеміологія, фактори ризику та шляхи профілактики. Семейная медицина. 2016; 4: 30-34.

153. Хайтович М.В. Фармакокінетично/фармакодинамічна модель антибіотикотерапії: клінічне значення. Медична наука України. 2017. 12 (3-4), 114-121.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Внутрішні хвороби: портал для лікарів [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://empendium.mp.pl/ua/>
2. Державний формуляр лікарських засобів. Випуск 1, випуск 2, випуск 3, випуск 4, випуск 5, випуск 6, випуск 7, випуск 8, випуск 9, випуск 10, випуск 11/ під ред. В.Т. Чумака, В.І. Мальцева, А.М. Морозова, В.Д. Парія, А.В. Степаненко.– К.: Моріон.
3. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, 10th Revision, Version for 2007 [Електронний ресурс].–
Режим доступу: [http:// apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online/](http://apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online/)
- Rational use of medicines: progress in implementing the WHO medicines strategy Report by the Secretariat, EB118/6, 11 May 2006, [Електронний ресурс].–Режим доступу: www.who.int/gb/ebwha/pdf_files/EB118/B118_6-en.pdf/

Клінічні настанови на сайтах інститутів НАМН України, в т.ч. Інституту кардіології імені М.Д. Стражеска; матеріали з фармаконагляду та інших питань на сайті ДЕЦ МОЗ України.

